

เลือกอนาคต:

บทสังเคราะห์การพิจารณาทางเลือกเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในเวทีนโยบายสาธารณะ
'ชายแดนใต้จัดการตนเอง'

รอมฎอน บันจอร์

ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (DSW)

เลือกอนาคต:

บทสังเคราะห์การพิจารณาทางเลือกเกี่ยวกับการเมืองการปกครองใน เวทีนโยบายสาธารณะ “ชายแดนใต้จัดการตนเอง”

รอมฎอน ปันจอร์¹
ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้

เกริ่นนำ

การขับเคลื่อนเวทีนโยบายสาธารณะ “ชายแดนใต้จัดการตนเอง” เป็นโครงการที่ประสานความร่วมมือของหลายองค์กรประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ โดยมีสภาประชาสังคมชายแดนใต้เป็นเจ้าภาพหลัก และได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกราชบัณฑิตวิทยาลัย ริเริ่มขับเคลื่อนมาตั้งแต่กลางปี 2555 เป็นต้นมา ด้วยฐานคิดที่เชื่อว่าความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระหว่างอำนาจรัฐแบบรวมศูนย์ของส่วนกลางกับการไร้อำนาจบริหารจัดการตนเองอย่างแท้จริงของท้องถิ่น เป็นสาเหตุประการสำคัญของความขัดแย้งที่ปะทุขึ้นเป็นอาการของความรุนแรงที่ต่อเนื่องยืดเยื้อเรื้อรังมาตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

กล่าวคือเมื่อพิจารณาว่าความขัดแย้งในชายแดนใต้ หรือ (“ปาตานี” ในอีกนัยความหมายหนึ่ง) นั้นว่าเป็นปัญหาทางการเมือง วิธีที่เราจะจัดการกับความขัดแย้งดังกล่าวก็จำเป็นต้องแสวงหาทางออกทางการเมืองด้วยเช่นกัน และด้วยเหตุนี้ เสียงสะท้อนความกังวลและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ขัดแย้ง ตลอดจนเหตุผลที่ประชาชนใช้พิจารณาทางเลือกต่างๆ จึงสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นหลักประกันและฐานรองรับความชอบธรรมต่อทางออกทางการเมืองนั้นๆ ให้มีความยั่งยืนและได้รับความยินยอมพร้อมใจมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

รายงานชิ้นนี้เป็นบทสังเคราะห์จากการจัดเวทีนโยบายสาธารณะผ่านกระบวนการประชาเสวนาหาทางออก (deliberative dialogue) ซึ่งมีฐานะเป็นเครื่องมือที่พยายามดึงเสียงของประชาชนให้ปรากฏขึ้นมาอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดเห็นของพวกเขาต่อ “อนาคต” ที่ผูกพันกับชีวิตของพวกเขาโดยตรง สิ่งนี้เป็นที่มาของการตั้งประเด็นถกเถียงและให้เหตุผลรองรับเกี่ยวกับทางเลือกของการจัดรูปแบบการบริหารปกครองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในรูปแบบต่างๆ และเพ่งพิจารณาไปยังเหตุผลที่พวกเขาสนับสนุนและคัดค้านแต่ละทางเลือก ในตอนท้ายจะเป็นการประมวลให้เห็นข้อเสนอแนะต่อกลุ่มพลังต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ที่มาที่ไป

¹ ผู้ปฏิบัติการศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch: DSW)

การขับเคลื่อนเวทิดังกล่าวมีที่มาจากในเวทีสมัชชาปฏิรูปชายแดนใต้ ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 4 มกราคม 2555 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ในวันดังกล่าวสภาประชาสังคมชายแดนใต้ได้ประกาศข้อเรียกร้องให้คู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายและสังคมไทยโดยรวม อันหมายถึงฝ่ายรัฐไทย ฝ่ายขบวนการปลดปล่อยปาตานี และประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ได้ตระหนักถึงประเด็นปัญหาของการบริหารปกครองในชายแดนใต้และข้อเสนอว่าด้วยการกระจายอำนาจ การปกครองตนเอง หรือการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งเรียกร้องให้หันมาสร้างพื้นที่กลางที่ปลอดภัยในการพูดคุยให้มากขึ้น โดยในครั้งนั้น สภาประชาสังคมชายแดนใต้ ร่วมกับสำนักงานปฏิรูป ได้ประกาศแผนในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ว่าด้วยแนวทางในการกระจายอำนาจดังกล่าวสองร้อยเวที² ซึ่งกระจายในพื้นที่ชายแดนใต้ โดยประมวลข้อเสนอหลากหลายตัวแบบหรือ “โมเดล” มาให้เหลือเพียง 6 แนวทาง เพื่อเป็นเครื่องมือในการตั้งคำถามและแลกเปลี่ยนในเวทิดังกล่าว โดยวางวัตถุประสงค์ของโครงการไว้ดังต่อไปนี้ คือ

ประการแรก เพื่อเปิดพื้นที่กลางในการระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของประชาชนทุกภาคส่วนต่อรูปแบบทางเลือกการกระจายอำนาจ ที่สอดคล้องและสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของประชาชน

ประการที่สอง เพื่อให้ประชาชนชายแดนใต้มีความตื่นตัว มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและอนาคตของตนเองและสังคมในจังหวัดชายแดนใต้

ประการที่สาม เพื่อประมวลข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเรื่องการกระจายอำนาจเผยแพร่สู่สาธารณะ และผลักดันสู่ระดับนโยบาย

การใช้วิจารณ์ญาณสาธารณะ: เครื่องมือและการจัดเวทีฟังเสียงประชาชน

วิธีการที่จะฟังเสียงประชาชนมีหลายรูปแบบ หนึ่งในนั้นคือการจัดเวทีสาธารณะและเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้มีการใช้เหตุผลไตร่ตรองทางเลือกต่างๆ ในฐานะที่เป็นทางออกจากปัญหาที่พวกเขาเผชิญ กระบวนการจัดเวทีวิจารณ์สาธารณะ (public deliberation) ผ่านกระบวนการประชาเสวนาหาทางออกที่นำมาใช้ในครั้งนี้อยู่บนหลักการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารืออย่างมีวิจารณ์ญาณ (Deliberative Democracy) ซึ่งถือเป็นพัฒนาการของประชาธิปไตยระยะหลังที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมกันตัดสินใจถึงทิศทางของอนาคตที่เกี่ยวข้องกับตัวเองและยังเอื้อให้ทำความเข้าใจต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ในอีกแง่หนึ่งคือการเปิดโอกาสให้ทุกคนที่เข้าร่วมเวทีได้แสดงผลให้คนอื่นๆ ได้รับรู้ซึ่งกันและกัน ตามหลักการความสัมพันธ์แบบฉันทมิตรและส่งผลให้เกิดนโยบายหรือการตัดสินใจที่เป็นผลสรุปมาจากผู้พันกับทุกๆ คน ด้วยเหตุนี้ การสนทนากันในเวทีจึงไม่ได้ต้องการโต้แย้งเพื่อเอาชนะ แต่คือการหาทางนำหนักของผลที่จะเกิดตามมาและสิ่งที่ต้องจ่ายไปในทางเลือกเหล่านั้น³

² สภาประชาสังคมชายแดนใต้, “แถลงการณ์สภาประชาสังคมชายแดนใต้ ฉบับที่ 3/2555 เรื่อง การกระจายอำนาจเพื่อท้องถิ่นจัดการตนเอง”, ชายแดนใต้ไม่ทอดทิ้งกัน: สารสำคัญ “เวทีสมัชชาปฏิรูปชายแดนใต้ ครั้งที่ 1”, จิตต์ปภัสส์ บัตรประโคน (เรียบเรียง), (กรุงเทพฯ: สภาประชาสังคมชายแดนใต้, 2555). หน้า 68.

³ Any Gutman and Dennis Thompson, “Why Deliberative Democracy is Deferrent,” *Social Philosophy & Polity*, Vol.1, No. 1, (2000), pp.161-180. อ้างใน ลัดดาวัลย์ ตันติวิทยาพิทักษ์ (บก.), *ประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy): กระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารืออย่างมีวิจารณ์ญาณ (Deliberative Democracy)*, (กรุงเทพฯ: กองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า, 2554.) หน้า 19.

ในภาพกว้างกว่านั้น กระบวนการปรึกษาหารือสาธารณะยังเป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ทางสังคมเกี่ยวกับปัญหาสาธารณะและความเป็นไปได้ต่างๆ ในการแก้ปัญหาต่างๆ การสร้างเวทีจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อนำไปสู่การพิจารณาในวงกว้างของภาคประชาชนว่าปัญหาที่มีอยู่จะถูกตีความอย่างไร ควรทำความเข้าใจได้อย่างไร และมีทางออกอะไรได้บ้าง ตลอดจนใครควรมีบทบาทในการแก้ปัญหาดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ กระบวนการที่ว่านี้จึงจำเป็นต้องมีการทำซ้ำๆ และเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องโดยมีการสื่อสารสองทาง เพราะกระบวนการปรึกษาหารือสาธารณะจะไม่เพียงแต่ทำให้ผู้บริหารพบว่าประชาชนต้องการอะไรและพยายามตอบสนองด้วยวิธีการที่ประชาชนพึงใจมากที่สุดเท่านั้น หากแต่ยังให้ประชาชนกำหนดทางเลือกในสิ่งที่พวกเขาต้องการและเป็นไปได้ ผ่านกระบวนการสนทนา⁴

ในทางวิชาการ กระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารืออย่างมีวิจรรย์ยูนอยู่บนหลักการ 2 ประการ ได้แก่ หลักการให้เหตุผลระหว่างบุคคล (reasoning) ซึ่งจะแตกต่างกับการต่อรองระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ และหลักการกระทำที่เปิดเผยและเป็นสาธารณะ (public act)⁵ ด้วยเหตุนี้ การให้เหตุผลอย่างเปิดเผยต่อสาธารณะจึงเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการดังกล่าว การเข้าร่วมกระบวนการโดยมีสถานะที่เท่าเทียมกันและพร้อมจะพูดและฟังเหตุผลของผู้อื่น ซึ่งทำให้การยอมรับเหตุผลใดๆ ก็ตามจำต้องซึ้งน้ำหนัก ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วกระบวนการดังกล่าวไม่ได้ต้องการการลงเสียงที่เป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญ

ด้วยกระบวนการดังกล่าวจะทำให้เสริมความชอบธรรมในการพิจารณานโยบายสาธารณะโดยการเปิดให้ทุกเข้าเข้ามามีส่วนในการพูดให้เหตุผลอย่างเท่าเทียมกัน ในขณะที่เดียวกันก็ก่อให้เกิดการตัดสินใจที่สมเหตุสมผล แม้ว่าจะมีสามารถหาข้อยุติที่สมานฉันท์กันได้ แต่ก็ถือว่ายุติธรรมเพียงพอเนื่องจากเป็นผลมาจากการสร้างความร่วมมือกัน นอกจากนี้ ยังถือเป็นกระบวนการตัดสินใจที่รอบด้าน แม้ว่าแต่ละคนอาจจะไม่ได้มีความเข้าใจต่อทางเลือกต่างๆ อย่างแจ่มแจ้ง ลึกซึ้งและครอบคลุมปัญหาที่สลับซับซ้อนก็ตาม อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวก็มีข้อจำกัดสำคัญที่อาจไม่ได้สะท้อนความเห็นพ้องต้องกันเสมอไป อันที่จริงแล้วการเห็นต่างและการเปิดอกที่จะพูดและฟังเหตุผลทั้งของตนเองและของคนอื่นต่างหากที่เป็นคุณค่าสำคัญของกระบวนการดังกล่าว⁶

สำหรับการจัดเวทีนโยบายสาธารณะ “ชายแดนใต้จัดการตนเอง” นั้น ริเริ่มจากการพยายามทำความเข้าใจหลักการและวิธีจัดเวทีดังกล่าวผ่านการอบรมวิทยากรกระบวนการ และเริ่มวางแผนโดยการจัดคณะทำงานและพื้นที่เป้าหมาย ตลอดจนกลุ่มเป้าหมายเพื่อที่จะจัดทำเวที ในช่วงแรกคณะทำงานวางไว้ว่าจะจัดเวทีขึ้นทั้งหมด 200 เวที โดยกระจายทั่วทั้งพื้นที่ชายแดนใต้ แต่จากการประเมินข้อจำกัดและความพร้อมของที่มหาวิทยาลัยซึ่งมีอยู่ทั้งสิ้น 17 คณะในเวลาต่อมา ทำให้สามารถดำเนินการจริงเพียง 124 เวที ในจำนวนนี้จะแบ่งเป็นเวทีประจำพื้นที่ ซึ่งกระจายตัวอยู่ใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และ 4 อำเภอของสงขลา รวมทั้งสิ้น 110 เวที และเวทีกลุ่มเฉพาะอีก 14 เวที⁷ โดยใช้ระยะเวลา นับตั้งแต่กลางเดือนกันยายน 2555 จนกระทั่งถึงกลางเดือนมีนาคม 2556

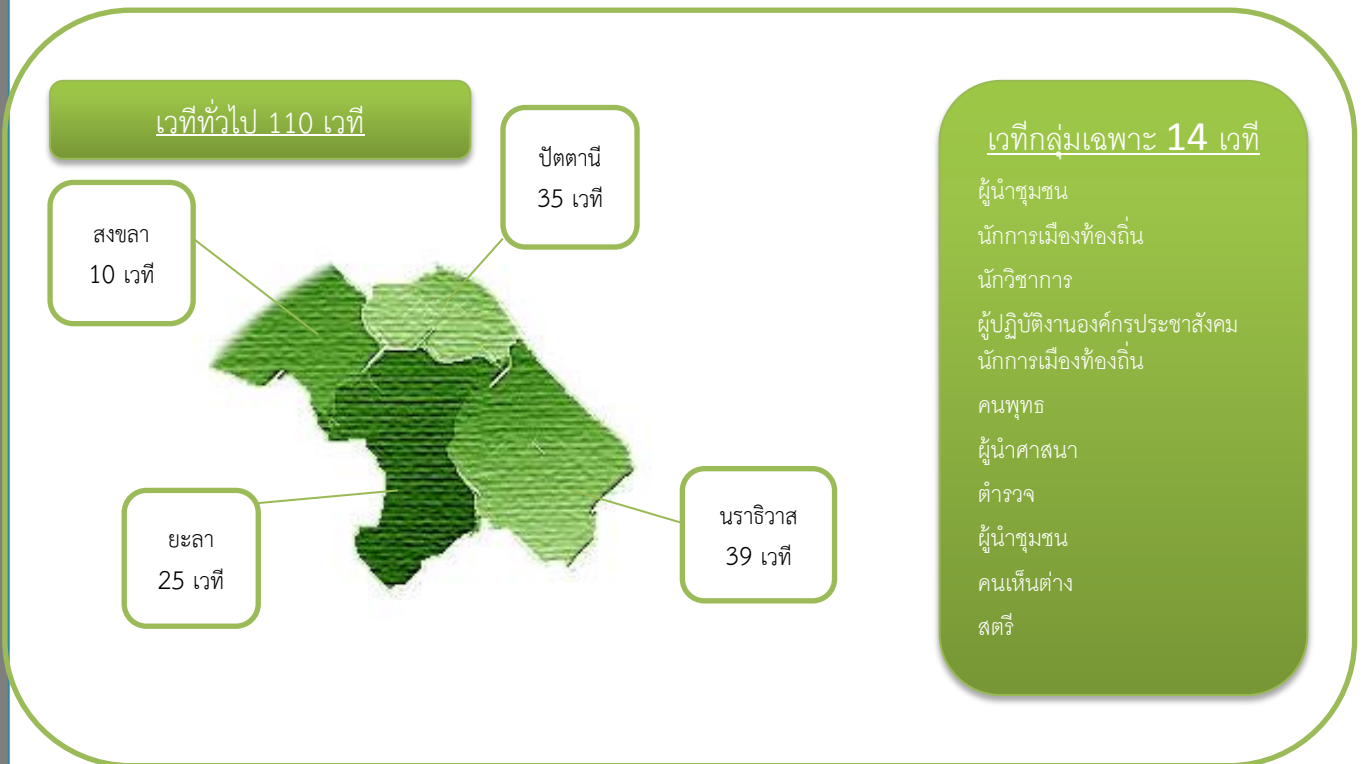
⁴ Robert Nancy, “Public Deliberation: An Alternative Approach to Crafting Policy and Setting Direction,” in *Public Administration Review* Vol. 57, No.2 (Mar-Apr 1997), pp. 124-132. อ้างใน เฟิงอ้าง, หน้า 20.

⁵ พัชรี สิโรรส, “การเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ” ใน พลวัตนโยบายสาธารณะ : จากรัฐ เอกชน สู่ประชาชน : ประมวลผลงานทางวิชาการของ รองศาสตราจารย์ ดร. พัชรี สิโรรส, อธิวัฒน์ อังศุขवाल (บก.), (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), หน้า 255-256.

⁶ เฟิงอ้าง, หน้า 264-266.

⁷ กรณาดูในภาคผนวก 1

ภาพประกอบที่ 1: จำนวนการจัดเวทินโยบายสาธารณะแยกตามประเภท

การจัดเวทีในแต่ละครั้งจะมีขั้นตอนและวิธีการที่แตกต่างกันไปบ้าง ขึ้นอยู่กับที่มหาวิทยาลัยที่ออกแบบวิธีการ ตั้งแต่การเชิญผู้เข้าร่วม การเตรียมข้อมูลก่อนเข้าสู่วงคุย การตั้งประเด็นคำถามในการถกเถียง ตลอดจนอำนวยความสะดวกในการแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมทั้งในเวทีประจำพื้นที่และเวทีเฉพาะกลุ่มดำเนินไปอย่างมีวิจารณญาณ ผ่านการใคร่ครวญถึงทางเลือกต่างๆ อย่างรอบด้าน กล่าวคือ สามารถสะท้อนแง่มุมที่ตนเองสนับสนุนและพิจารณาถึงข้อจำกัดของแต่ละทางเลือก ที่สำคัญคือเอื้อให้สามารถดึงเสียงของผู้เข้าร่วมออกมาให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นอกจากนี้ ตอนท้ายยังมีการสำรวจแบบสอบถามผู้เข้าร่วม ข้อมูลที่ได้รับจากเวทีจึงมีทั้งความคิดเห็นผ่านการแลกเปลี่ยนในวงคุย และข้อคิดเห็นส่วนตัวในแบบสอบถามด้วยเช่นกัน

พิจารณาบริบทของ “ทางเลือก”

การจัดเวทีพูดคุยในเรื่องอนาคตทางการเมืองของผู้คนและพื้นที่ในสถานการณ์ความขัดแย้งเช่นนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย นอกจากจะเป็นเรื่องที่ต้องการทำความเข้าใจอย่างมากแล้ว ประเด็นดังกล่าวยังมีความอ่อนไหวต่อการถูกเข้าใจผิดให้ลากโยงไปเกี่ยวข้องกับข้อเรียกร้องแบ่งแยกดินแดน ซึ่งถึงแม้จะเป็นประเด็นสาธารณะที่ผู้คนและกลุ่มเคลื่อนไหวพยายามผลักดันจริง แต่ก็ยังถือว่าเป็นประเด็นต้องห้ามที่มีการพูดคุยในวงจำกัดและไม่เปิดเผยต่อสาธารณะมากนัก แต่สิ่งที่ทำให้การจัดเวทินโยบายสาธารณะเป็นไปได้ก็นางอยู่บนเงื่อนไขของสถานการณ์และบรรยากาศทางการเมืองที่เปลี่ยนไปในทิศทางที่เปิดโอกาสให้มีการพูดถึงเรื่องดังกล่าวได้อย่างเปิดเผยกว้างขวางมากขึ้นกว่าก่อนหน้านี้ กล่าวในอีกแง่หนึ่ง

“วงศุขสองร้อยเวท” ดังกล่าวไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยตัวมันเอง แต่วางอยู่ในบริบทสำคัญหรือสภาพแวดล้อมบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและกระบวนการสันติภาพ ดังข้อสังเกตต่อไปนี้

ประการแรก ความหนาแน่นและความยืดหยุ่นเรื้อรังของความรุนแรงในชายแดนใต้ ที่ส่งผลให้มีผู้สูญเสียและผู้ได้รับผลกระทบในวงกว้างเป็นระยะเวลาต่อเนื่องเข้าสู่ปีที่สิบ⁸ ผลสะท้อนของความรุนแรงได้เร่งเร้าให้ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องทบทวนแนวทางต่อรองหรือรับมือกับความขัดแย้งดังกล่าวเสียใหม่และริเริ่มแนวทางการเปิดพื้นที่ทางการเมืองสำหรับการต่อรองในแบบอื่นที่นอกเหนือไปจากการใช้กำลังเข้ากดบังคับ ดังเราจะสามารถพิจารณาได้จากการปรับตัวของรัฐผ่านนโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2555-2557 ที่ผ่านความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2555⁹ ซึ่งเป็นฐานรองรับการริเริ่มพูดคุยสันติภาพระหว่างทางการไทยกับขบวนการป็อาร์เอ็นในอีกหนึ่งปีต่อมา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม สภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความรุนแรงที่วุ่นวาย แม้จะเป็นแรงกดดันต่อหลายฝ่ายให้ปรับแนวทางเผชิญกับความขัดแย้ง แต่ในระดับท้องถิ่นแล้ว บรรยากาศของความรุนแรงยังส่งผลกระทบต่อการทำหน้าที่และเวลาตลอดจนการดำเนินกิจกรรมในเวทีนโยบายสาธารณะโดยตรง ในบางกรณีจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวันเวลาเพื่อให้ผู้เข้าร่วมซึ่งเป็นชาวบ้านในพื้นที่รู้สึกปลอดภัยเพียงพอสำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมถกเถียงทางการเมือง ในขณะที่เดียวกันก็มีถึงขั้นต้องยกเลิกการจัดเวทีในบางพื้นที่ก็มี¹⁰

ประการที่สอง กระบวนการสันติภาพที่มีการผลักดันจากหลายฝ่ายในห้วงเวลารอบปีที่ผ่านมาได้ส่งผลสร้างบรรยากาศทางการเมืองที่ผ่อนคลายความตึงเครียดในบางระดับ ในขณะที่พื้นที่ทางการเมืองก็ค่อยๆ เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น โอกาสที่ผู้คนในพื้นที่จะส่งเสียงสะท้อนความต้องการและข้อกังวลใจของตนเองก็ค่อยๆ ขยายตัวเพิ่มขึ้นตามไปด้วย แม้ว่าความรุนแรงจากทุกฝ่ายจะยังไม่เบาบางลงไปมากนัก แต่ก็พอจะกล่าวได้ว่ามีสัญญาณเชิงบวกสะสมอยู่ไม่น้อย

ยิ่งการดำเนินการพูดคุยสันติภาพระหว่างตัวแทนฝ่ายรัฐไทยกับตัวแทนของขบวนการปลดปล่อยปาตานี (ป็อาร์เอ็น) ที่ได้ดำเนินการอย่างปิดลับมาเป็นระยะเวลาหนึ่งได้รับการเปิดเผยต่อสาธารณะอย่างเป็นทางการในช่วงต้นปี 2556 ส่งผลให้ความเข้าใจแง่มุมทางการเมืองของความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชนกลุ่มน้อยชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นอำนาจในการบริหารจัดการชีวิตสาธารณะและกำหนดอนาคตของตนเอง ตลอดจน

⁸ จากฐานข้อมูลของศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch) ระบุว่าตั้งแต่เดือนมกราคม 2547 จนกระทั่งถึงเดือนมีนาคม 2556 รวมทั้งสิ้น 111 เดือน หรือ 9 ปีกับอีก 3 เดือน มีเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้น 12,946 ครั้ง มีผู้บาดเจ็บล้มตาย 15,578 ราย ในจำนวนนี้เสียชีวิต 5,617 ราย และบาดเจ็บ 9,961 ราย กรุณาดู ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี, มุมมองของประชาชนชายแดนใต้: ‘ความหวัง’ ในสถานการณ์ความรุนแรงอันยืดเยื้อได้เริ่มเงาแห่ง ‘สันติภาพ’, <http://www.deepsouthwatch.org/node/4147>

⁹ นโยบายประการหนึ่งในวัตถุประสงค์ที่ 8 ระบุว่า “ส่งเสริมการพูดคุยระหว่างกลุ่มคนที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในเรื่องหลักการ เป้าหมาย และรูปแบบของการกระจายอำนาจ ที่เหมาะสมบนพื้นฐานความเป็นพหุสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่อยู่ภายใต้เจตนารมณ์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และเป็นหลักสากลที่ได้รับการยอมรับ ไม่ใช่เป็นเงื่อนไขไปสู่การแบ่งแยกดินแดน โดยเปิดพื้นที่และสร้างสภาวะแวดล้อมที่มีความเชื่อมั่น และเป็นหลักประกันความปลอดภัยในเสรีภาพต่อการแสดงความคิดเห็นและพูดคุยของทุกกลุ่มอย่างรอบด้าน สะท้อนถึงข้อกังวลของประชาชน ทุกชาติพันธุ์และศาสนา” เป็นต้น

¹⁰ ดังกรณีเกิดเหตุสังหารพ่อค้ารับซื้อผลไม้ในพื้นที่อำเภอกรงปินังก่อนหน้าการจัดเวทีตำบลสะอะอะในอำเภอเดียวกันเพียง 4 วัน ซึ่งยังผลให้บรรยากาศการพูดคุยในเวทีตกอยู่ในภาวะตึงเครียด กดดัน และหวาดระแวงต่อคนจากต่างถิ่น หรือกรณีการย้ายวันจัดเวทีในบางตำบลของอำเภอบาเจาะ ซึ่งในท้ายที่สุดก็จำเป็นต้องยกเลิกไป

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมของผู้คนในพื้นที่ ในขณะที่เสียงสนับสนุนกระบวนการสันติภาพก็มีน้ำหนักเพิ่มมากขึ้น¹¹ แม้ว่าจะยังมีข้อกังวลต่อกระบวนการที่ยังขาดการมีส่วนร่วมที่มากพอก็ตาม

ในบริบทเช่นนี้ ข้อเสนอเกี่ยวกับการกระจายอำนาจหรือการปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษ หรือในที่นี้คือการปฏิรูปโครงสร้างการเมืองการปกครองในชายแดนใต้ก็อยู่ในสถานะของ “ข้อเสนอทางการเมือง” ซึ่งมีแนวโน้มจะกลายเป็นหนึ่งใน “ข้อตกลงสันติภาพ” ในอนาคตที่ถูกละเลยยกขึ้นมากอภิปรายสาธารณะอย่างกว้างขวางและบนโต๊ะเจรจาสันติภาพในอนาคตด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม กระบวนการพูดคุยสันติภาพที่กำลังดำเนินอยู่นั้นยังไม่มีหลักประกันว่าจะสามารถบรรลุข้อตกลงทางการเมืองในลักษณะใด แต่การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงต่อทิศทางของสันติภาพที่กำลังก่อตัวขึ้นจะเป็นหลักประกันว่าข้อตกลงดังกล่าวนั้นจะเป็นที่ยอมรับ การถกเถียงสาธารณะเกี่ยวกับอนาคตของประชาชนเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะหนุนเสริมกระบวนการสันติภาพมีความชอบธรรมและยั่งยืนอีกด้วย ในขณะเดียวกัน การพูดคุยสันติภาพในวงกว้างที่ไม่จำกัดแต่เฉพาะผู้กำหนดทิศทางของคู่ขัดแย้งก็มีส่วนสำคัญในการประสานรอยร้าวระหว่างผู้คนต่างอัตลักษณ์ที่ก่อตัวขึ้นในท่ามกลางความรุนแรงในอีกทางหนึ่งด้วย

ประการที่สาม ในรอบกว่าเก้าปีที่ผ่านมา ข้อเสนอทางการเมืองเกี่ยวกับการกระจายอำนาจดังกล่าวยังได้เปลี่ยนผ่านจากการเป็น “ประเด็นต้องห้าม” ในสังคม ซึ่งยากจะหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงและอภิปรายโดยตรงไปตรงมาในที่สาธารณะ ได้กลายมาเป็น “ประเด็นธรรมดา” ที่ได้รับการถกเถียงอย่างกว้างขวาง แน่ใจว่าในบรรดาเสียงสะท้อนต่อข้อเสนอเหล่านี้จะมีความเห็นคัดค้านและไม่เห็นด้วยอยู่เสมอ แต่ข้อเสนอดังกล่าวก็มีต้นทุนที่ผ่านการสะสมมาจากการแสดงความคิดเห็นสาธารณะของผู้นำทางความคิดและผู้นำทางการเมือง¹² งานวิจัย บทความ และรายงานศึกษา ตลอดจนการหยิบยกประเด็นดังกล่าวมานำเสนอในสื่อมวลชนมาโดยตลอดเป็นระยะเวลาหลายปี จนอาจเรียกได้ว่ามี “ตัวแบบ” หรือ “โมเดล” จำนวนมากกว่าสิบตัวแบบที่ได้รับการหยิบยกขึ้นมากอภิปรายในวงกว้าง ที่สำคัญ ในบรรดาข้อเสนอเหล่านี้ก็มีฐานรองรับจากการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่อยู่จำนวนหนึ่ง การจัดเวที

¹¹ น่าสนใจว่าการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน (โพลล์) ต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ นิด้าโพลล์ซึ่งจัดทำขึ้นใน 14-15 มีนาคม 2556 พบว่ามีประชาชนทั่วประเทศเห็นด้วยกับการที่รัฐบาลไทยไปนั่งโต๊ะเจรจากับกลุ่มบีอาร์เอ็นถึงร้อยละ 64.89 ในขณะที่สวนดุสิตโพลล์ ซึ่งจัดทำขึ้นระหว่าง 14-16 มีนาคม 2556 พบว่ามีประชาชนทั่วประเทศเห็นด้วยร้อยละ 57.57 ในขณะที่ตีพิมพ์ชาติโพลล์ของสถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ ม.สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พบว่าในช่วงแรกที่สำรวจเมื่อวันที่ 21-25 มีนาคม ประชาชนชายแดนใต้ให้การยอมรับและเชื่อมั่นต่อการพูดคุยสันติภาพถึงร้อยละ 67.17 ในขณะที่การสำรวจครั้งที่สองเมื่อวันที่ 9-11 มิถุนายน 2556 มีสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นเป็นร้อยละ 73 (กรุณาดูใน “รัฐบาลไทยกับการนั่งโต๊ะเจรจากับกลุ่มบีอาร์เอ็น (BRN),” <http://nidapoll.nida.ac.th/main/index.php/en/2012-08-06-13-57-45/400-28-1-56> ; “การแก้ปัญหาภัยใต้” ในสายตาประชาชน,” <http://dusitpoll.dusit.ac.th/pollldata/2556/25561363485254.pdf> ; ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี, มุมมองของประชาชนชายแดนใต้: ‘ความหวัง’ ในสถานการณ์ความรุนแรงอันยืดเยื้อใต้ร่มเงาแห่ง ‘สันติภาพ’, <http://www.deepsouthwatch.org/node/4147> ; อุษาหมัด ตือราแม, เตรียมมกลไทย-BRN เสี่ยงจากฝั่งมาเลย์ให้คนมลายูมีสิทธิปกครองพื้นที่, <http://www.deepsouthwatch.org/dsj/4349>)

¹² ดู Duncan McCargo, “Autonomy for Southern Thailand: Thinking the Unthinkable?,” *Pacific Affairs*, Vol. 83, No. 2 (June 2010), pp. 261-281. เป็นที่ทราบกันดีว่านโยบายการผลักดันให้จังหวัดชายแดนภาคใต้กลายเป็น “เขตปกครองพิเศษ” ได้รับการยกขึ้นเป็นนโยบายหาเสียงของพรรคเพื่อไทยในช่วงการเลือกตั้งทั่วไปกลางปี 2554 แต่นโยบายดังกล่าวก็ไม่ได้รับการผลักดันต่อหลังพรรคฯ ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง (แต่ในการเลือกตั้งระดับเขตในชายแดนใต้กลับพ่ายแพ้ต่อพรรคการเมืองอื่น) อาจเรียกได้ว่าทิศทางดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ในแวดวงของผู้นำฝ่ายรัฐบาล

นโยบายสาธารณะเพื่อตั้งคำถามต่อประชาชนในพื้นที่ในครั้งนี้นี้จึงได้กลายกิจกรรมที่มีส่วนหนุนเสริมให้ข้อเสนอดังกล่าวได้รับการพิจารณาอย่างใคร่ครวญด้วยเช่นกัน

ประการที่สี่ แนวโน้มของการพิจารณาทางเลือกในการจัดให้มีการปกครองตนเอง (Autonomy) ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ความขัดแย้งหลายแห่งก็สะท้อนให้เห็นโอกาสที่รัฐจะรับมือกับสิ่งที่เรียกว่าความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับข้อเรียกร้องในการกำหนดชะตากรรมของตนเอง (Self-Determination Conflicts) จากชนกลุ่มน้อยในรัฐนั้นๆ จากเดิมนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา บรรดารัฐบาลต่างๆ มักมองข้อเรียกร้องเกี่ยวกับการปกครองตนเองอย่างระแวงระวังและกังวลว่าจะกลายเป็นก้าวแรกทีไหลไปสู่ข้อเรียกร้องการแบ่งแยกดินแดน ด้วยเหตุนี้ แนวคิดของการปกครองตนเองยังเป็นเรื่องอันตรายอย่างยิ่งในมุมมองของรัฐ แต่สถานการณ์หลังสงครามเย็นก็เปลี่ยนไปเมื่อประเด็นความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ศาสนาถูกทำให้โดดเด่นขึ้นมาในเวทีความขัดแย้งทางการเมืองทดแทนความขัดแย้งในแง่ของอุดมการณ์ทางการเมือง ในหลายประเทศโดยเฉพาะในยุโรป กลับค้นพบว่าข้อเสนออย่างการปกครองตนเองในบางรูปแบบนั้นเป็นเครื่องมือที่สามารถตอบสนองและบรรเทาข้อเรียกร้องของชนกลุ่มน้อยในการกำหนดชะตากรรมของตนเอง แทนที่จะมองว่าเป็นก้าวแรกของการแบ่งแยกดินแดน การปกครองตนเองกลับได้รับการพิจารณาใหม่ในฐานะที่เป็นวิธีการอยู่ร่วมกันของรัฐกับการเคลื่อนไหวเพื่อแบ่งแยกดินแดนโดยที่ไม่บ่อนทำลายบูรณภาพแห่งดินแดนของรัฐที่มีอยู่เดิม¹³ ประสบการณ์จากประเทศเพื่อนบ้านที่มีความขัดแย้งภายในประเทศในลักษณะที่ใกล้เคียงกันก็อยู่ในทิศทางดังกล่าวนี้ อาทิเช่น กรณีอาแจเซห์ในอินโดนีเซีย และกรณีมินดาเนาในฟิลิปปินส์ เป็นต้น

ประการที่ห้า สิ่งที่ทำให้การถกเถียงถึงทางเลือกต่างๆ ในเวทีเหล่านี้มีน้ำหนักและมีความชอบธรรมอีกประการหนึ่งคือการดำเนินการที่วางอยู่ในกรอบของรัฐธรรมนูญไทยที่เอื้อให้กับท้องถิ่นที่มีความพร้อมใช้สิทธิในการปกครองตนเอง ดังที่ระบุเอาไว้ในมาตรา 78¹⁴ และมาตรา 281¹⁵ ที่อยู่บนเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญซึ่งระบุให้รัฐต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมและมีอิสระในการดำเนินการให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นภายใต้หลักบูรณภาพแห่งดินแดนอันแบ่งแยกไม่ได้ (มาตรา 1) รัฐจึงต้องกระจายอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ อำนาจการตัดสินใจ และอำนาจในการบริหารจัดการ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และปรับลดบทบาท ตลอดจนลดการกำกับดูแลของราชการบริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาคลง เพื่อให้เป็นไปตามหลักความเป็นอิสระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยจะคงไว้เพียงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง การพิจารณาพิพากษาคดี การต่างประเทศ และการเงินการคลัง

¹³ Stefan Wolf and Marc Weller, “Self-Determination and Autonomy: A Conceptual introduction,” *Autonomy, Self-Governance and Conflict Resolution: Innovative Approaches to Institutional Design in Divided Societies*, Mark Weller and Stefan Wolf (eds.), (London and New York: Routledge, 2005), pp. 1-2.

¹⁴ มาตรา 78 แห่งรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ.2550 ซึ่งอยู่ในหมวดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ ๓ ซึ่งอยู่ใน “แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน” วงเล็บ 3 ระบุไว้ว่า “กระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้เอง ส่งเสริมให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ พัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่น และระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ตลอดทั้งโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศในท้องถิ่น ให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ รวมทั้งพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น”

¹⁵ มาตรา 281 แห่งรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2550 ซึ่งอยู่ในหมวดการปกครองท้องถิ่น ระบุไว้ว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 1 รัฐจะต้องให้ความสำคัญเป็นอิสระแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น และส่งเสริมให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำบริการสาธารณะ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ท้องถิ่นใดมีลักษณะที่จะปกครองตนเองได้ ย่อมมีสิทธิจัดตั้งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

เท่านั้น¹⁶ ช่องทางที่รัฐธรรมนูญยังได้เปิดโอกาสไว้ดังกล่าวยังเป็นฐานให้กับการเคลื่อนไหวผลักดันการกระจายอำนาจ ด้วยข้อเสนออย่าง “จังหวัดจัดการตนเอง” ในหลายจังหวัดทั่วประเทศ

การวางอยู่ในกรอบดังกล่าวเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งในสถานการณ์ความขัดแย้งที่มีการใช้ความรุนแรง ซึ่งพอจะอาจให้หลักประกันต่อความมั่นคงปลอดภัยของผู้เข้าร่วมเวทีนโยบายสาธารณะได้ระดับหนึ่งอีกด้วย

บททวน “ทางเลือก” 6 แนวทาง

การคิดใคร่ครวญเรื่องการกระจายอำนาจหรือการปกครองตนเองที่สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นนั้นเป็นเรื่องที่มีความสุมเสี่ยงน้อยลงเมื่ออยู่ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญ แม้ว่าในปัจจุบันจะมีบทสนทนาที่เกี่ยวข้องกับข้อเรียกร้องให้มีการปลดปล่อย “ปัตตานี” ให้เป็นอิสระจากรัฐไทยอยู่น้อยในพื้นที่ แต่ด้วยความที่ยังเป็นเรื่องที่ขัดกับกรอบหลักของรัฐธรรมนูญไทย ทำให้การพูดถึงสิทธิในการจัดการตนเองของชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ซึ่งถูกระบุว่ามีปัญหาความมั่นคงที่อ่อนไหวเช่นนี้เป็นไปได้ยาก นอกจากนี้ ข้อเรียกร้องดังกล่าวยังมีรายละเอียดที่เผยแพร่อยู่อย่างจำกัด ในปัจจุบันยังถือเป็นเรื่องที่อ่อนไหวและยากจะอภิปรายถึงประเด็นนี้อย่างเปิดเผยในฐานะ “ทางเลือก” ด้วยเหตุนี้ บทสนทนาว่าด้วยการปกครองตนเองหรือการกระจายอำนาจในรูปแบบพิเศษซึ่งอยู่ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญนั้นก็เป็นการระแวดระวังกันที่ทำให้ประชาชนในพื้นที่สามารถอภิปรายถึงเนื้อหาสาระของข้อเสนอทางการเมืองได้อย่างปลอดภัยพอ

อันที่จริงแล้ว การอภิปรายสาธารณะถึงทางออกดังกล่าวดำเนินมาเป็นระยะเวลาหลายปี สามารถจะกล่าวได้ว่านับตั้งแต่ช่วงเวลาเริ่มแรกที่ความรุนแรงได้อุบัติขึ้นอย่างหนาแน่นในช่วงปี 2547 เป็นต้นมา ข้อเสนอให้มีการจัดการปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษภายใต้รัฐธรรมนูญได้ถูกเสนอขึ้นมาอย่างกว้างขวาง หลากหลายตัวแบบหรือ “โมเดล” และแน่นอนว่าหลายครั้งที่มีการหยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมาอภิปรายก็มักจะได้รับ การถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก แต่จนกระทั่งถึงเวลานี้ บางข้อเสนอก็พอจะกล่าวได้ว่าไม่ได้ห่างไกลไปจากข้อเสนออันโด่งดังของฮัจญ์สุหลง โต๊ะมีนา ผู้นำศาสนาคนสำคัญของปัตตานีเมื่อกว่า 60 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเคยถูกทำให้เข้าใจผิดว่าเป็นบ่อเกิดของแนวคิดแบ่งแยกดินแดนต่างๆ ที่เป็นข้อเสนอทางการเมืองที่ต้องการสิทธิในการจัดการชีวิตสาธารณะของชาวมลายูมุสลิมภายใต้กรอบอธิปไตยของประเทศไทย แต่กระนั้นข้อเสนอดังกล่าวก็ยังคงมีชีวิตและยังได้รับการกล่าวถึงในทางสาธารณะตลอดมา

จนถึงวินาทีที่ความรุนแรงได้ก้าวเข้าสู่ปีที่สิบ ข้อเสนอในการกระจายอำนาจและการปกครองตนเองในฐานะที่เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในทางการเมืองนี้ได้ถูกเสนอและพัฒนาขึ้นมามากกว่าสิบตัวแบบหรือสิบโมเดล ทั้งผ่านการเสนอแนะในที่สาธารณะ ผ่านการอภิปราย ผ่านการปราศรัย ผ่านการศึกษาวิจัย และผ่านการขับเคลื่อนโดยเครือข่ายภาคประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็นข้อเสนอ “นครปัตตานี” ของ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ และพรรคเพื่อไทย ข้อเสนอ “มณฑลเทศาภิบาล” ของ นพ.ประเวศ วะสี รวมไปถึง ข้อเสนอ “ทบวงชายแดนใต้” ของ ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี และสุกรี หลังปูเต๊ะ และการเลือกตั้งผู้ว่าการในตัวแบบ “สามนคร” ของ อุดม ปัตนวงศ์, อัครชา พรหมสูตร และการเคลื่อนไหวผลักดันร่างกฎหมาย “ปัตตานีมหานคร” ของเครือข่ายองค์กรประชาสังคมเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งสอดคล้องใกล้เคียงกับแนวคิด “จังหวัดจัดการตนเอง” ที่กำลังขับเคลื่อนอยู่ในหลายจังหวัดในขณะนี้ หรือแม้แต่ข้อเสนออย่างการรื้อฟื้นจัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหาร

¹⁶ กรุณา ดู ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี และคณะ, ทางเลือกกลางไฟใต้: เราจะอยู่ร่วมกันอย่างไร?, นนทบุรี: สำนักงานปฏิรูป, 2555. หน้า 3-5.

จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งยังผลให้ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนี้ก็อาจจะพอกกล่าวได้ว่าเป็นหนึ่งในแนวทางปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารในชายแดนใต้ด้วยเช่นกัน

การประมวลข้อเสนออันหลากหลายข้างต้นเพื่อให้เป็น “เครื่องมือ” ในการดำเนินการจัดเวทีนโยบายสาธารณะจึงเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐาน การจัดทำเอกสารสรุปประเด็นเชิงนโยบาย (issue book) จึงได้รับการจัดทำขึ้นโดยนักวิชาการและนักปฏิบัติการในภาคประชาสังคมชายแดนใต้เพื่อให้ง่ายต่อการดำเนินการอภิปราย¹⁷ โดยที่จัดแบ่งเป็น “ทางเลือก” ต่างๆ ผ่านการจัดกลุ่ม “ตัวแบบ” ต่างๆ ที่เคยมีการนำเสนอก่อนหน้านี้ ซึ่งพิจารณาโดยเน้นหนักไปที่รูปแบบของหน่วยการปกครอง (หน่วยงานส่วนภูมิภาค, ทบวง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ) ที่มาของฝ่ายบริหารและสภา (การแต่งตั้งและการเลือกตั้ง) และระบบระดับชั้นของการปกครองท้องถิ่น (การเลือกตั้งท้องถิ่นในระดับเขตใหญ่หนึ่งครั้งหรือ “ท้องถิ่นหนึ่งชั้น” และการเลือกตั้งท้องถิ่นในระดับท้องถิ่นสองครั้งในสองระดับหรือ “ท้องถิ่นสองชั้น”) ตลอดจนขนาดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ระดับจังหวัดในแบบเดิมหรือมหานครที่รวมจังหวัด)¹⁸ โดยสามารถประมวลออกมาเป็น 6 ทางเลือก¹⁹ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1: เปรียบเทียบ 6 ทางเลือกและรายละเอียดโดยย่อ

ทางเลือก	รายละเอียดโดยย่อ
1) ศอ.บต.	รูปแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งก็คือศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้การรับผิดชอบของเลขาธิการที่มาจากการแต่งตั้ง โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดที่มาจาก การแต่งตั้งดูและในรายจังหวัด และมี อบจ. เทศบาล และ อบต. เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2) ทบวง	มีสถานะเทียบเท่ากระทรวงจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้การรับผิดชอบของรัฐมนตรี โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดแต่ละจังหวัดที่มาจาก การแต่งตั้งทำหน้าที่เป็นรองปลัดทบวง และมี อบจ. เทศบาล และ อบต. เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
3) สามนครสองชั้น	อยู่ภายใต้การรับผิดชอบของผู้ว่าราชการจังหวัดที่มาจาก การเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนเป็นรายจังหวัด โดยคงเทศบาล และ อบต. ไว้ตามเดิม
4) สามนครชั้นเดียว	อยู่ภายใต้การรับผิดชอบของผู้ว่าราชการจังหวัดที่มาจาก การเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนเป็นรายจังหวัด โดยยกเลิก อบจ. เทศบาล และ อบต.
5) มหานครสองชั้น	อยู่ภายใต้การรับผิดชอบของผู้ว่าราชการหนึ่งคน ที่มาจาก การเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน โดยรวมพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าด้วยกันเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่น

¹⁷ กรุณาตุ ศรีสุมภพ จิตรภิรมย์ศรี และคณะ (2555)

¹⁸ หลักเกณฑ์ในการจัดจำแนกในสองประเด็นหลังมาจากการประเมินข้อถกเถียงที่ปรากฏขึ้นในระหว่างการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งทั่วไป ในกลางปี 2554 ซึ่งการเลือกตั้งในครั้งนั้น พรรคเพื่อไทย ซึ่งในเวลาต่อมาได้รับการเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงข้างมากจนสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ ได้นำเสนอกรอบนโยบายการจัดตั้ง “เขตปกครองพิเศษจังหวัดชายแดนภาคใต้” ซึ่งก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ถึงการดำรงอยู่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ. อบต. และเทศบาล) ตลอดจนประเด็นที่เกี่ยวข้องกับขอบเขตของพื้นที่ปกครองพิเศษว่าจะหลอมรวมทั้งสามหรือสี่จังหวัดเข้าเป็นหน่วยปกครองเดิม หรือให้คงการจัดแบ่งเป็น “จังหวัด” ไว้ดังเดิม

¹⁹ กรุณาตุรายละเอียดใน เฟิ่งอ้อ, หน้า 10-31.

ทางเลือก	รายละเอียดโดยย่อ
	ถิ่นขนาดใหญ่ และคงเทศบาล และ อบต. ไว้ตามเดิมเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็ก
6) มหานครชั้นเดียว	อยู่ภายใต้การรับผิดชอบของผู้ว่าราชการหนึ่งคนที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน โดยรวมพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าด้วยกันเป็นหนึ่งหน่วยการปกครองท้องถิ่นขนาดใหญ่และยกเลิก อบจ. เทศบาล และ อบต. จากที่มีอยู่เดิม

ภาพประกอบที่ 2: หน้าปกเอกสารสรุปประเด็นเชิงนโยบาย (Issue Book) เรื่อง “ทางเลือกกลางไฟใต้: เราจะอยู่ร่วมกันอย่างไร?”

อย่างไรก็ตาม เอกสารสรุปประเด็นเชิงนโยบายดังกล่าวยังเปิดช่องให้ผู้เข้าร่วมเวทีสามารถจะอภิปรายและนำเสนอถึงทางเลือกที่อยู่นอกเหนือไปจากทางเลือกทั้งหก โดยเปิดให้มีการนำเสนอ “แนวทางที่ 7” เพิ่มเข้ามา ซึ่งในทางปฏิบัติก็พบว่าการพยายามนำเสนอทางเลือกใหม่ดังกล่าวถึงร้อยละ 6.0 ของผู้เข้าร่วมที่กรอกแบบสอบถาม ซึ่งมีทั้งการปรับประยุกต์จากแนวทางเดิมและระบุถึงข้อเสนอใหม่หลายตัวแบบ ดังจะได้อภิปรายถึงข้อเสนอเหล่านี้ในลำดับถัดไป

อนาคตที่ถูกเลือก: บทสังเคราะห์เหตุผลของผู้เข้าร่วมเวที

การจัดเวทีขนาดเล็กที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ในห้วงหกเดือนดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลอย่างสำคัญต่อการสร้างบรรยากาศการถกเถียงทางการเมืองเกี่ยวกับหน้าที่ของอนาคตของผู้คนและพื้นที่ชายแดนใต้/ปาตานีให้ขยายตัวไปอย่างกว้างขวาง การมีโอกาสได้รับรู้ความคืบหน้าและที่มาที่ไปของข้อเสนอดังกล่าว การใช้เหตุผลในการใคร่ครวญถกเถียง และแลกเปลี่ยน ระหว่างผู้เข้าร่วมด้วยตนเอง และระหว่างผู้เข้าร่วมกับวิทยากรกระบวนการ หรืออย่างน้อยที่สุดคือการรับฟังบทสนทนาต่างๆ ในเวทีเหล่านี้ ได้ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวทางการเมืองและส่งเสริมให้บรรยากาศของสันติภาพสงบงามมากยิ่งขึ้นด้วยเช่นกัน

เนื้อหาต่อจากนี้คือการสังเคราะห์ “เสียง” ของประชาชนในภาคส่วนต่างๆ ที่เป็นผู้เข้าร่วมเวที โดยจะพิจารณาไปที่ทั้ง “เหตุผล” ในการสนับสนุนและคัดค้านแนวทางต่างๆ ของผู้เข้าร่วมเป็นสำคัญ

ความกังวลและเป็ดานในการพูดคุย

ในหลายเวที ก่อนจะลงลึกไปสนทนากันในเรื่องทางเลือกในทางการเมืองการปกครอง สิ่งที่ผู้เข้าร่วมในหลายเวทีร่วมกันแลกเปลี่ยนในช่วงแรกๆ สะท้อนให้เห็นการตระหนักถึงอำนาจต่อรองของตนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดีก็คือ การแลกเปลี่ยนปัญหาที่พวกเขาเผชิญและกังวลในชีวิตประจำวัน สภาพปัญหาที่พวกเขาเผชิญอยู่นั้นสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนความรู้สึกสลดหดหู่ต่อชะตากรรมของตนเองและผู้ที่ตนเองใกล้ชิดซึ่งผ่านประสบการณ์อันเลวร้ายที่เป็นผลมาจากเหตุรุนแรงหรือการถูกละเมิดสิทธิที่ตนเองควรได้รับการปกป้องคุ้มครอง ประเด็นที่พวกเขาให้นำหนักอีกอย่างคือปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในพื้นที่จนยากที่จะเยียวยารับมือ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการไม่มีงานทำและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาก็ได้รับการหยิบยกขึ้นมาปรับทุกข์ในหลายๆ เวที ไม่ว่าจะผู้เข้าร่วมจะมีภูมิหลังทั้งทางอาชีพการงาน ชาติพันธุ์ศาสนา และฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันมากน้อยเพียงใดก็ตาม

สิ่งที่ดูจะเป็นจุดร่วมสำคัญของประเด็นข้อกังวลเหล่านี้ก็คือ ความรู้สึกที่ตนเองไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะจัดการกับปัญหาดังกล่าวได้ การตระหนักว่าตนเองไร้อำนาจและไม่อาจต่อรองหรือเรียกร้องให้ผู้ที่มิอำนาจหน้าที่และมีกำลังเพียงพอจะเข้าจัดการกับปัญหาและขจัดเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดปัญหาเหล่านั้นได้เป็นสิ่งที่ผู้เข้าร่วมจำนวนไม่น้อยเริ่มตระหนักว่าสิทธิและอำนาจในการจัดการกับปัญหาของตนเองนั้นเป็นเรื่องสำคัญ ความสนใจใคร่รู้ต่อประเด็นการปกครองตนเองและกระจายอำนาจจึงเกี่ยวโยงกับสภาพความอัดอั้นใจดังกล่าวนั่นเอง

แต่ถึงกระนั้น การจัดเวทีพูดคุยในลักษณะนี้ก็ไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่นและมีกรถกเถียงแลกเปลี่ยนเหตุผลกันอย่างเป็นเรื่องเป็นราว เนื่องจากเป็นประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในพื้นที่ซึ่งอุดมด้วยความรุนแรงรายรอบนั้นยังเป็นสิ่งใหม่และค่อนข้างจะมีความสลับซับซ้อนต่อผู้เข้าร่วมบางกลุ่ม นอกจากนี้ ยังเป็นประเด็นที่มีความอ่อนไหว เสี่ยงต่อการเข้าใจผิดว่าเป็นการพูดคุยในเรื่อง “แบ่งแยกดินแดน” อีกทั้งบางคนยังกังวลว่าการพูดถึงสิ่งที่ตนเองคิดจะกระทบต่อสวัสดิภาพของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างยิ่ง

กระทั่งว่ามีข้อสังเกตที่น่าสนใจต่อการหยิบยกประเด็นดังกล่าวขึ้นมาขับเคลื่อนในลักษณะเช่นนี้ ดังความคิดเห็นต่อการตั้งประเด็นที่อยู่ระหว่างสองมุมมองที่สุดขั้ว อันได้แก่ มุมมองที่ตั้งคำถามว่าไม่ควรมีการจัดเวทีซึ่งหยิบยกประเด็นรูปแบบการปกครองที่ควรจะเป็นขึ้นมาพูดคุย เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งที่กำลังดำรงอยู่นี้ “ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเมือง”²⁰ และไม่ควรมีจะทำให้ประเด็นเหล่านี้โดดเด่นขึ้นมา เนื่องจากเกรงว่าจะกระทบต่อความมั่นคง

²⁰ จากการอภิปรายในเวทีพื้นที่ ต.ยูโป ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลยูโป อ.เมือง จ.ยะลา เมื่อ 17 มกราคม 2556

ของชาติ และอาจนำสู่ข้อเสนอยุทธศาสตร์ระดับทางการเมืองไปมากกว่านี้ ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง ผู้เข้าร่วมจำนวนหนึ่งกลับรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่เกิดคาดหมายว่าประเด็นดังกล่าวจะสามารถหยิบยกขึ้นมาถกเถียงกันได้ในที่สาธารณะ ในจำนวนคนกลุ่มนี้พิจารณาว่าการพูดคุยเกี่ยวกับประเด็นนี้เป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น “เราควรคิดและทำมานานแล้ว”²¹ แม้ว่าในท้ายที่สุดจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันต่อทางเลือกต่างๆ ก็ตาม

ความต้องการแลกเปลี่ยนในประเด็นดังกล่าวปรากฏชัดเจนขึ้นเมื่อพิจารณาจากแบบสอบถามที่ผู้เข้าร่วมเวทีกรอกในตอนท้ายของวงเสวนาแทบทุกวง ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่แล้วผู้เข้าร่วมต้องการให้มีการจัดเวทีในลักษณะเช่นนี้ในพื้นที่อีกเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการให้การศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการขับเคลื่อนและผลักดันประเด็นเหล่านี้ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง ข้อที่น่าสนใจก็คือเสียงเรียกร้องในการทำงานนี้มีมาจากผู้เข้าร่วมที่แม้ว่าจะให้คำแนะนำการเลือกต่อทางเลือกที่แตกต่างกันก็ตาม

แต่ถึงแม้จะปรารถนาข้อมูลข่าวสารอย่างมาก แต่ข้อกังวลสำคัญของผู้เข้าร่วมที่ควรต้องบันทึกไว้ในที่นี้คือความไม่แน่ใจว่าข้อเสนอต่างๆ ที่มีการกล่าวถึงในเวทีจะสามารถแปรไปสู่การปฏิบัติได้จริงเพียงใด? ที่สำคัญ จะสามารถแก้ปัญหาความรุนแรงที่เป็นผลมาจากความขัดแย้งในพื้นที่ชายแดนใต้ได้จริงหรือไม่? ผู้เข้าร่วมบางส่วน ประเมินว่าถึงที่สุดแล้ว รัฐก็อาจจะไม่ยอมรับความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ต่อเรื่องนี้ ในขณะที่เดียวกันบางส่วนก็ไม่แน่ใจว่าฝ่ายขบวนการเคลื่อนไหวที่มีเป้าหมายในการแบ่งแยกดินแดนจะพิจารณาบรรดาทางเลือกเหล่านี้ได้อย่างไร ประเด็นที่ผู้เข้าร่วมกังวลมากที่สุดไปกว่านั้นก็คือการปรับโครงสร้างทางการเมืองการปกครองจะนำไปสู่การหาทางออกที่ผู้คนจะได้รับความเป็นธรรมมากน้อยเพียงใดด้วยเช่นกัน

พิจารณา “ทางเลือก”

การพิจารณา “ทางเลือก” ที่ประชาชนซึ่งเป็นผู้เข้าร่วมเวทีดังกล่าวสนับสนุนนั้นมุ่งเน้นไปที่การให้เหตุผลรองรับทางเลือกของผู้เข้าร่วม โดยพิจารณาจุดเด่นที่ตนเองสนับสนุน ถ่วงดุลกับความเสี่ยงของสิ่งที่จะเกิดขึ้นอันเป็นผลมาจากทางเลือกเหล่านั้นและข้อจำกัดของทางเลือกอื่นๆ ที่ตนเองไม่ได้เลือก แม้ว่าบทสนทนาส่วนใหญ่จะไม่ได้เน้นไปที่รายละเอียดของ “ทางเลือก” หรือ “ตัวแบบ” ต่างๆ หากแต่พิจารณาในแง่ของทิศทางที่เป็นความประสงค์หรือความห่วงกังวลของประชาชนที่มีโอกาสได้สนทนาในกระบวนการเวทีนโยบายสาธารณะดังกล่าว การพัฒนาประเด็นและถกเถียงกันในรายละเอียดอาจเป็นสิ่งจำเป็น แต่ก็ไม่ได้เป็นจุดเน้นสำคัญของเวทีดังกล่าว พอๆ กับไม่ได้เน้นไปที่การสำรวจความคิดเห็นหรือค้นหาฉันทามติร่วมกัน เพราะการเผยให้เห็นความแตกต่างทางความคิดและเหตุผลต่างๆ ที่อยู่ในเวทีเหล่านี้ต่างหากที่เป็นจุดเน้นสำคัญของกระบวนการวิจรรณญาณเสวนา

ตารางข้างล่างนี้เป็นบทสรุปประเด็นสำคัญที่มีการให้เหตุผลของผู้เข้าร่วมจากเวทีต่างๆ ดังจะแจกแจงได้ดังต่อไปนี้

²¹ จากการอธิบายในเวทีพื้นที่ ต.บาโร๊ะ ณ สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลบาโร๊ะ อ.ยะหา จ.ยะลา เมื่อ 6 กุมภาพันธ์ 2556

ตารางที่ 2: ทางเลือกและเหตุผลในการเลือกของผู้เข้าร่วม

ทางเลือก	เหตุผลในการเลือก
<p>1. ศอ.บต.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● เป็นทางเลือกที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงจากเดิมจะสร้างความขัดแย้งใหม่เพิ่มขึ้นจากที่มีอยู่เดิม อีกทั้งยังไม่มีหลักประกันว่าการเปลี่ยนแปลงจากโครงสร้างที่มีอยู่เช่นนี้จะทำให้การบริหารพื้นที่ชายแดนใต้เหมาะสมกว่าเดิมอย่างไร ● การบริหารในปัจจุบันนั้นก่อประโยชน์ที่จับต้องได้และเป็นที่ยอมรับอย่างชัดเจน ไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะเปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นโยบายการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ การสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาพื้นที่ เป็นต้น ● การที่มีหน่วยงาน ศอ.บต. ซึ่งมีผู้บริหารสูงสุดมาจากการแต่งตั้งโดยรัฐบาลจะทำให้ใกล้ชิดกับฝ่ายบริหารของประเทศ การบริหารจะสอดคล้องต้องกันระหว่างส่วนกลางกับในพื้นที่ ในขณะที่การผลักดันนโยบายจากในพื้นที่จะมีอุปสรรคน้อยกว่าแนวทางอื่นๆ อีกทั้งยังเป็นเรื่องง่ายต่อการดึงงบประมาณสนับสนุนจากส่วนกลาง อย่างน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับแนวทางอื่นๆ ● อำนาจในการโยกย้ายข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ไม่เหมาะสมถือเป็นจุดแข็งของแนวทางนี้ ● การคงไว้ซึ่งแนวทางนี้จะไม่มีความจำเป็นที่จะต้องยุบเลิกหน่วยงานและตำแหน่งหน้าที่ซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่เดิม การต่อต้านและการสร้างกระแสขัดแย้งจะไม่ตามมา ● ผู้บริหารที่มาจากเลือกตั้งในพื้นที่เหมือนในแนวทางอื่นจะส่งผลทำให้ผู้บริหรดังกล่าวมีอำนาจมากเกินไป นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นได้เข้ามาใช้อำนาจทางการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องน่ากังวลว่าจะมีปัญหาในการใช้อำนาจที่ไม่เหมาะสมตามมาในที่สุด ● ทางเลือกนี้ยังคงอำนาจการตัดสินใจและการกำหนดแนวทางพัฒนาไว้ที่ส่วนกลาง ประชาชนยังมีอำนาจในการมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางอย่างจำกัดเช่นเดิม ● นอกจากประชาชนในพื้นที่ไม่มีโอกาสในการเลือกผู้บริหารแล้ว ยังไม่สามารถเลือกตัวแทนของตนไปทำหน้าที่ตรวจสอบถ่วงดุลการบริหาร ซึ่งเมื่อเทียบกับอีกหลายแนวทางแล้ว อย่างน้อยก็มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาในบางระดับเพื่อถ่วงดุลกับการใช้อำนาจบริหาร

ทางเลือก	เหตุผลในการเลือก
2. ทบวง	<ul style="list-style-type: none"> ● เป็นทางเลือกที่ยกระดับการจัดการกับปัญหาชายแดนใต้ขึ้นอีกระดับ โดยมีการจัดหน่วยงานบริหารขึ้นเป็นระดับทบวง (กระทรวง) ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสำคัญของอำนาจในการจัดการเฉพาะพื้นที่ ● เนื่องจากมีรัฐมนตรีที่ดูแลเป็นการเฉพาะ จุดแข็งสำคัญของแนวทางนี้ได้แก่การสามารถนำเสนอปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะเรื่องเร่งด่วนให้เข้าสู่คณะรัฐมนตรีได้โดยเร็ว และสามารถจะมีมติที่ประชุมของฝ่ายบริหารได้สอดคล้องกับสถานการณ์ ● แนวทางดังกล่าวนี้อาจไม่ได้มีหลักประกันว่าจะสามารถคลี่คลายปัญหาเกี่ยวกับความไม่เป็นธรรมที่ประชาชนในพื้นที่ประสบ ● การเปลี่ยนแปลงไปสู่แนวทางนี้น่าจะเป็นไปได้มากที่สุด เนื่องจากมีการปรับเปลี่ยนจากเดิมไม่มากนัก เพราะไม่ได้ต่างไปจากอำนาจหน้าที่ของ ศอ.บต. ที่มีอยู่เดิม เพียงแต่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารให้มีทบวงขึ้นมาใหม่ ● ปัญหาของการที่ส่วนกลางกำหนดทิศทางยังคงมีอยู่ แม้ว่ารัฐมนตรีหรือผู้บริหารสูงสุดจะมาจากรัฐบาลที่ผ่านการเลือกตั้ง แต่ก็ไม่มีหลักประกันว่ารัฐมนตรีหรือผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ตามแนวทางนี้จะpersonที่มาจากในพื้นที่ (หรือเป็นตัวแทนของประชาชนในพื้นที่) ในขณะเดียวกัน แนวทางการบริหารก็ยังคงยึดอยู่กับการกำหนดโดยส่วนกลางอยู่ดี ● ประชาชนยังไม่มีโอกาสเลือกตั้งผู้บริหารของตนเองโดยตรง ● แม้ว่าจะมีโครงสร้างที่เปิดเอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ผ่านการจัดตั้ง “สภาประชาชน” ที่ทำหน้าที่ในการกลั่นกรองนโยบายและการใช้งบประมาณของทบวง ซึ่งถือเป็นจุดแข็งที่มีการอภิปรายต่อแนวทางนี้อย่างกว้างขวาง แต่ก็ยังคงเป็นบทบาทที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจำกัด
3. สามนครสองชั้น	<ul style="list-style-type: none"> ● จุดแข็งที่สุดของทางเลือกนี้คือการที่ประชาชนได้มีโอกาสเลือกผู้ว่าราชการเอง ซึ่งจะทำได้ผู้ว่าที่มาจากคนในพื้นที่และได้รับการยอมรับเข้ามาแก้ปัญหาของประชาชนในพื้นที่เอง ● การเลือกตั้งจะทำให้ได้ผู้บริหารที่เป็นคนในท้องถิ่นซึ่งจะเข้าใจบริบทในพื้นที่เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งยังต้องรับผิดชอบกับคนที่ที่เลือกตนเข้ามาการบริหารจึงจำเป็นต้องวางอยู่บนผลประโยชน์ของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง สิ่งเหล่านี้จะทำให้การรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลางจะลดน้อยลง การทุจริตในภาครัฐก็จะลดน้อยลงตามไปด้วย

ทางเลือก	เหตุผลในการเลือก
	<ul style="list-style-type: none"> ● การคงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ (เทศบาล, อบต.) และยกระดับ อบจ. ขึ้นมาเป็นองค์กรบริหารในจังหวัดจะทำให้ได้รับการยอมรับสูง และทำให้เกิดแรงต่อต้านไม่มากนัก ● การที่สภาในท้องถิ่นมีอำนาจในการเสนอข้อบัญญัติที่เป็นการเฉพาะในท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่มากขึ้นจะสามารถทำให้ประชาชนรู้สึกว่ามีควมรับผิดชอบต่อกฎเกณฑ์เหล่านั้น ● การยกเลิกหรือลดบทบาทของหน่วยงานบริหารส่วนภูมิภาคจะให้อิสระกับคนในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้นในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ● แนวทางนี้ยังสะท้อนบทบาทของประชาชนที่มีส่วนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาในพื้นที่มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ● ความขัดแย้งในช่วงเปลี่ยนผ่านอาจจะมีอยู่บ้าง แต่เชื่อว่าจะคลี่คลายไป เพราะอย่างน้อยการที่แนวทางนี้คงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเดิมเอาไว้ และให้ประชาชนสามารถเลือกตั้งได้หลายระดับก็จะทำให้ได้รับการยอมรับในที่สุด ซึ่งจะแตกต่างกับแนวทางที่มีการเลือกตั้งท้องถิ่นชั้นเดียวที่น่าจะมีแรงเสียดทานสูง ● การแบ่งเขตเป็นรายจังหวัดน่าจะเหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริงมากกว่าการรวมเขตปกครองเป็นหน่วยใหญ่เหมือนในแนวทางมหานคร เพราะจะสามารถทำให้ผู้บริหารดูแลอย่างทั่วถึง ● การเลือกตั้งอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งครั้งใหม่และนำมาสู่การแบ่งพรรคแบ่งฝ่ายระหว่างประชาชนในพื้นที่ ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความแตกแยกในสังคม ● แม้ว่าการเลือกตั้งจะเป็นการรับฟังเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชน แต่ก็ไม่มีหลักประกันว่าการเลือกตั้งที่จะเกิดขึ้นโดยมีผลประโยชน์มหาศาลเป็นผลลัพธ์ที่ตามมานั้นจะเป็นการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์และยุติธรรมเพียงพอ หากเปิดโอกาสให้มีการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่นขนาดจังหวัดจะนำมาซึ่งการโกงการเลือกตั้งขนานใหญ่ ● การเลือกตั้งจะนำมาซึ่งผู้บริหารที่เป็นชาวมุสลิม ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับลักษณะของพื้นที่ซึ่งมีชาวมุสลิมเป็นชนกลุ่มใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม ชาวพุทธก็กังวลว่าเสียงของตนเองจะมีน้ำหนักน้อยลง ● การบริหารราชการที่จะเกิดขึ้นน่าจะไม่มีควมซับซ้อนมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับแนวทางอื่นๆ

ทางเลือก	เหตุผลในการเลือก
4. สามนครหนึ่งชั้น	<ul style="list-style-type: none"> ● การได้เลือกตั้งผู้ว่าราชการเป็นเหตุผลสนับสนุนไม่ต่างกับทางเลือก “สามนครสองชั้น” ● ข้อต่างก็คือการยุบเลิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบเดิมออกไป ซึ่งทำให้น่ากังวลว่าจะก่อปัญหาความขัดแย้งและการยอมรับตามมา โดยเฉพาะปฏิกิริยาจากผู้มีส่วนได้เสียจากการเลือกตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเดิม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับจากการบริหารงานของตัวแทนเหล่านี้ในระยะยาว ● เหตุผลสนับสนุนแนวทางการบริหารแบบแยกจังหวัดเช่นนี้ยังคงหนักแน่น เมื่อเปรียบเทียบกับการบริหารในแบบมหานคร เพราะนอกจากฝ่ายบริหารจะดูแลไม่ทั่วถึงแล้ว ยังมีเหตุผลที่ระบุว่าศักยภาพของคนในพื้นที่ยังไม่มีความพร้อมเพียงพอ
5. มหานครสองชั้น	<ul style="list-style-type: none"> ● ผู้ว่าราชการหรือผู้บริหารสูงสุดในพื้นที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ซึ่งเข้าใจบริบทของผู้คนและสภาพแวดล้อมในพื้นที่เป็นอย่างดี ● การรวมเขตการปกครองขนาดใหญ่ส่งผลดีในแง่ของการเพิ่มศักยภาพในการดูแลตัวเอง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ และมีระเบียบหรือสัดส่วนที่สะท้อนลักษณะของประชากรในพื้นที่อย่างเหมาะสม ● การรวมพื้นที่และการเลือกตั้งผู้บริหารเท่ากับเป็นการยกระดับสถานะขององค์การบริหารส่วนจังหวัดให้มากขึ้น มีขอบเขตการบริหารงานและอำนาจที่มากขึ้น แต่ในทางกลับกันก็อาจส่งผลให้มีการแข่งขันกันสูงขึ้นตามไปด้วย ● การเลือกตั้งอาจนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สูงขึ้น แต่ก็เสี่ยงต่อการที่เพิ่มโอกาสให้ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นเข้ามามีอำนาจทางการเมืองมากยิ่งขึ้นด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ อาจเพิ่มโอกาสในการคอร์รัปชันมากขึ้นตามไปด้วย ● ลักษณะเขตพื้นที่เช่นนี้ยังคงคล้ายคลึงกับการปกครองในอดีต อีกทั้งยังมีลักษณะเฉพาะเนื่องจากชนส่วนใหญ่เป็นชาวมลายู นับถือศาสนาอิสลาม มีวัฒนธรรมและภาษาที่เป็นเฉพาะแตกต่างไปจากประชาชนส่วนใหญ่ทั้งประเทศ การรวมเขตจะนำมาซึ่งการบริหารจัดการที่เป็นเอกภาพ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ต้องมีที่ยืนในทางการเมืองให้กับประชาชนที่มีสัดส่วนเป็นชนกลุ่มน้อย ● ทางเลือกนี้ดูจะเป็นจริงได้ยาก เพราะจะมีแรงต่อต้านสูง เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมอย่างมาก ทั้งการเลือกตั้งผู้บริหารและการรวมเขตการปกครอง

ทางเลือก	เหตุผลในการเลือก
	<ul style="list-style-type: none"> นอกจากนี้ การรวมเขตการปกครองอาจส่งผลให้การบริหารจัดการไม่ทั่วถึง และยังมีแนวโน้มจะมีความขัดแย้งหรือการทับซ้อนระหว่างการปกครองท้องถิ่นในสองระดับ ซึ่งยากต่อการหาข้อยุติได้โดยง่าย คือ ระหว่างหน่วยการปกครองในระดับมหานครกับหน่วยการปกครองในท้องถิ่น
6. มหานครชั้นเดียว	<ul style="list-style-type: none"> เหตุผลสนับสนุนส่วนใหญ่ไม่ได้ต่างกับทางเลือก “มหานครสองชั้น” มากนัก กล่าวคือ โดยรวมแล้วเห็นความสำคัญของการเลือกตั้งผู้บริหารและการจัดการปกครองแบบรวมเขตจังหวัดเข้าด้วยกัน โดยเชื่อว่าจะสามารถจัดเงื่อนไขด้านการเมืองการปกครองที่เป็นปัญหาความขัดแย้งในชายแดนใต้ในปัจจุบัน เหตุผลอีกประการคือการเน้นหนักไปที่การตรวจสอบถ่วงดุล ตลอดจนอำนาจในการถอดถอนของประชาชน ในฐานะที่เป็นหลักประกันว่าฝ่ายบริหารที่ได้รับเลือกตั้งมาจะอยู่ภายใต้การตรวจสอบของประชาชน ประโยชน์ประการสำคัญที่สนับสนุนแนวทางนี้คือการเชื่อว่าจะมีการเพิ่มอัตราการจ้างงานในพื้นที่มากยิ่งขึ้น (สังกัดท้องถิ่นมหานคร) ซึ่งจะส่งผลให้มีการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้คนในพื้นที่จะมีงานทำแล้ว ยังทำให้คนในพื้นที่ทำงานที่ตอบสนองสังคมของตนเองได้โดยตรง แรงเสียดทานหรือแรงต่อต้านอาจมีอยู่สูงมากกว่าแนวทางอื่นๆ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงหลายระดับ นอกจากการรวมเขตและลดบทบาทของการปกครองส่วนภูมิภาคแล้ว แนวทางนี้ยังยกเลิกการปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบเดิม ซึ่งอาจส่งผลให้มีปฏิกริยาในช่วงเริ่มแรก การเป็นอิสระในการบริหารปกครองที่เพิ่มมากขึ้นอาจส่งผลให้ได้รับการสนับสนุนจากส่วนกลางอย่างจำกัด สิ่งที่ตามมาคือโครงการที่เคยเป็นประโยชน์กับผู้คนในพื้นที่หลายประการอาจลดน้อยลงไป เมื่อเทียบกับแนวทางที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ข้อจำกัดประการสำคัญที่คล้ายคลึงกับทางเลือก “มหานครสองชั้น” คือ การที่มีเขตพื้นที่กว้างขวางอย่างมาก และยากแก่การดูแลอย่างทั่วถึง ซึ่งอาจส่งผลให้ประชาชนในบางพื้นที่หรือบางกลุ่มไม่พอใจการบริหารท้องถิ่นของฝ่ายบริหารได้ในที่สุด

ส่วนทางเลือกที่ 7 ซึ่งเปิดกว้างให้ผู้เข้าร่วมสามารถนำเสนอเพิ่มเติมได้ และอาจเป็นการพัฒนาต่อยอดจากแนวทางเดิมที่มีอยู่แล้ว ตลอดจนเสนอแนะวิธีการในการขับเคลื่อนแนวทางต่างๆ โดยสามารถเก็บประเด็น และเหตุผลสนับสนุนได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3: รายละเอียดของข้อเสนอทางเลือกอื่น (ทางเลือกที่ 7)

ที่	ข้อเสนอทางเลือกอื่น (ทางเลือกที่ 7)	เหตุผลสนับสนุน
1.	เลขาธิการ ศอ.บต. มาจากการเลือกตั้งของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้, สภาประชาชนต้องมาจากเลือกตั้งในแต่ละเขตโดยทำหน้าที่ในการตรวจสอบถ่วงดุลการบริหารงานของ ศอ.บต.	<ul style="list-style-type: none"> ● ผู้บริหารมีที่มาจากกาเลือกตั้ง ประชาชนได้มีสิทธิในการเลือกผู้บริหารด้วยตัวเอง ● อาจเป็นทางเลือกในระยะเปลี่ยนผ่าน ก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่แนวทางอื่นๆ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการส่งสัญญาณแสดงถึงความจริงจังของรัฐบาลไทยในความพยายามแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชายแดนใต้ที่ประชาชนในพื้นที่ได้แสดงเจตนาารมณ์ของตนเองผ่านการเลือกตั้ง
2.	ทั้งผู้ว่าราชการและนายอำเภอต้องมาจากการเลือกตั้ง	<ul style="list-style-type: none"> ● ฝ่ายบริหารควรต้องมาจากการเลือกตั้งในทุกระดับ
3.	จัดให้มีคณะกรรมการสรรหาผู้สมัครรับเลือกตั้งฝ่ายบริหารของเขตปกครองพิเศษ (ไม่ว่าจะเป็นแนวทางหรือรูปแบบใดก็ตาม) โดยคณะกรรมการชุดนี้จะมีอำนาจในการกลั่นกรองผู้สมัคร การตรวจสอบการบริหารงาน ตลอดจนสามารถถอดถอนผู้บริหารที่มาจากการเลือกตั้งได้	<ul style="list-style-type: none"> ● สร้างกลไกขึ้นมาใหม่เพื่อกลั่นกรองผู้สมัครรับเลือกตั้ง เพื่อให้ประชาชนได้มีทางเลือกที่ดี
4.	โครงสร้างการบริหารในแบบเดิม เพียงแต่ต้องมีการจัดตั้ง “สภาจังหวัด” ขึ้นมา โดยมีองค์ประกอบมาจากสภาประชาชน (มาจากการเลือกตั้ง) และสภาศาสนา (มาจากการคัดสรร) ให้มีอำนาจในการติดตาม ประเมินผล และตรวจสอบการดำเนินงานของผู้ว่าราชการจังหวัด ตลอดจนเสนอมีการถอดถอนผู้ว่าราชการจังหวัดได้	<ul style="list-style-type: none"> ● เพิ่มอำนาจของประชาชนในการตรวจสอบฝ่ายบริหาร โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีการเลือกตั้งผู้บริหารโดยตรง
5	ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกนายทหารระดับสูงเข้ามาประจำการในพื้นที่	<ul style="list-style-type: none"> ● ทหารเป็นกลุ่มที่มีปัญหากระทบกระทั่งกับชาวบ้านในพื้นที่เป็นอย่างมาก ทั้งๆ ที่สามารถหลีกเลี่ยงได้หากนายทหารเป็นผู้ที่เข้าใจวัฒนธรรมของคนในพื้นที่

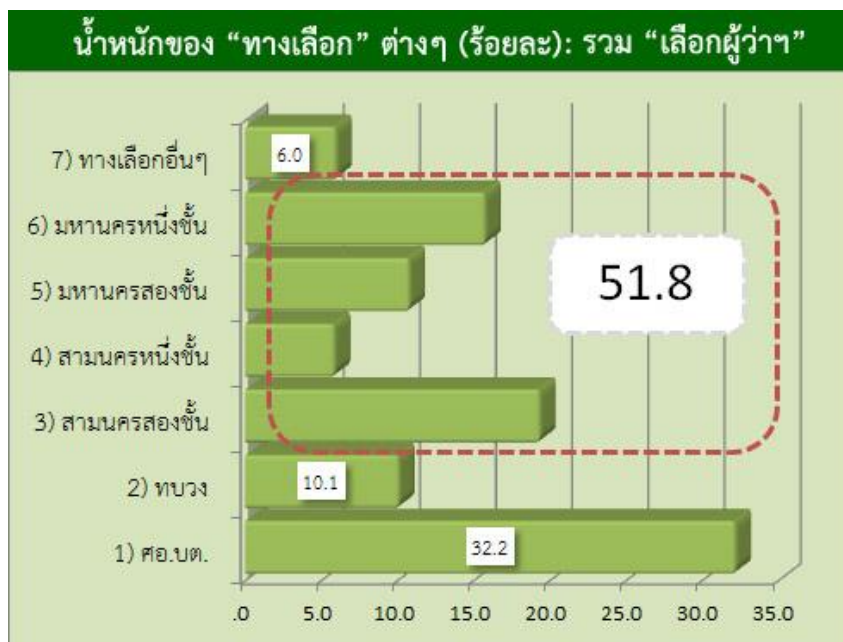
ประเด็นส่วนใหญ่ข้างต้นปรากฏขึ้นบ่อยครั้งในเวที ที่แม้จะจัดขึ้นในต่างพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตที่น่าสนใจบางประการซึ่งน่าจะบ่งชี้ให้เห็นสิ่งที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการสะท้อนให้เห็น กล่าวคือ เมื่อพิจารณาจากแบบสอบถามที่ผู้เข้าร่วมกรอกหลังการแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับทางเลือกและประเด็นต่างๆ แล้ว จะพบแนวโน้มและน้ำหนักของทางเลือกที่ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เลือก โดยมีแนวทางที่ 1 หรือ “ศอ.บต.” มาเป็นอันดับแรก ตามมาด้วยแนวทางที่ 3 หรือ “สามนครสองชั้น” และแนวทางที่ 6 หรือ “มหานครชั้นเดียว” ตามลำดับ ในขณะที่ทางเลือกซึ่งถูกเลือกน้อยที่สุด ได้แก่ ทางเลือกที่ 7 หรือ “ทางเลือกอื่นๆ” โดยมีทางเลือกที่ 6 หรือ “สามนครชั้นเดียว” เป็นทางเลือกที่ถูกเลือกมากกว่าเล็กน้อย ดังภาพประกอบที่ 3

ภาพประกอบที่ 3: สัดส่วนน้ำหนักของทางเลือกต่างๆ ในแบบสอบถามของผู้เข้าร่วม

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ เมื่อพิจารณาจากการอภิปรายถึงทางเลือกต่างๆ ในเวทีจะพบว่า เหตุผลที่มักได้รับการหยิบยกขึ้นมาให้น้ำหนักที่โดดเด่นประการหนึ่งคือการที่ประชาชนในพื้นที่สามารถเลือกตั้งผู้บริหารระดับสูงในพื้นที่ได้ หรือในที่นี้คือการเลือกตั้งผู้ว่าราชการ ซึ่งพบว่ามี การให้เหตุผลที่ใกล้เคียงกันใน 4 ทางเลือก (ทางเลือกที่ 3 – 6) เมื่อพิจารณาจากน้ำหนักที่ให้ไว้ในการกรอกแบบสอบถาม ก็พบแนวโน้มสำคัญ กล่าวคือ หากรวมน้ำหนักของทางเลือกเหล่านี้ไว้ด้วยกันจะพบว่ามีสูงถึง 51.8 % ดังที่แสดงในภาพประกอบที่ 4

ภาพประกอบที่ 4 สัดส่วนทางเลือกเปรียบเทียบใหม่เมื่อรวมทางเลือกเกี่ยวกับ “การเลือกตั้งผู้ว่าฯ” เข้าไว้ด้วยกัน

ภาพประกอบที่ 5 สัดส่วนของกลุ่มทางเลือกในแนวทางต่างๆ โดยสรุป

จากเหตุผลที่ผู้เข้าร่วมใช้พิจารณาทางเลือกต่างๆ และข้อสังเกตต่อแนวโน้มของการเลือกในแบบสอบถาม ตลอดจนความคิดเห็นบางประการจากเวที สามารถนำมาสู่การตั้งข้อสังเกตของทางเลือก และ “กลุ่มทางเลือก” ดังต่อไปนี้

I. “แนวทาง สอบ.บต.”: เลือก “ปัจจุบัน” และความไม่แน่ใจต่อ “อนาคต”

เนื่องจากทางเลือกนี้เป็นโครงสร้างการบริหารปกครองที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ดังที่เราทราบดีว่าการมีหน่วยงานพิเศษดังกล่าวนี้ได้รับการจัดตั้งขึ้นมาในห้วงเวลาที่รัฐบาลไทยกำลังปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์สำคัญในการรับมือกับความขัดแย้งภายในประเทศ คือราวปี 2524 และถูกยกเลิกไปในปี 2545 และฟื้นกลับมาใหม่ในปี 2549 และมีการผลักดัน

พระราชบัญญัติจัดตั้งพร้อมทั้งปรับโครงสร้างใหม่ในปี 2551 เรียกได้ว่าเป็นทางเลือกที่ได้รับการ “เลือก” โดยฝ่ายบริหารมาโดยตลอด ข้อได้เปรียบคือการทำงานที่จับต้องได้เป็นรูปธรรมและสามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างกว้างขวาง

เสียงของผู้เข้าร่วมที่เลือกให้คงแนวทางดังกล่าวนี้เอาไว้เน้นพิจารณาจากจุดแข็งที่ว่าหน่วยงานรัฐที่ทำประโยชน์ให้กับประชาชนในพื้นที่อย่างเป็นที่ประจักษ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนงานพัฒนาในด้านต่างๆ ความกังวลว่าหากยุติบทบาทของ ค.อบ.ต. และเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการบริหารปกครองในพื้นที่ไปเป็นแนวทางอื่นจะทำให้ต้องสูญเสียโอกาสในการเข้าถึงการสนับสนุนโดยหน่วยงานลักษณะนี้จึงมีอยู่สูง นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมยังพิจารณาว่าการที่มีผู้บริหารซึ่งได้รับแต่งตั้งจากนายกรัฐมนตรีโดยตรงนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการได้รับการพิจารณาจัดสรรงบประมาณได้สะดวกกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับทางเลือกอื่นๆ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วมาจากการเลือกตั้ง ซึ่งยังมีความไม่แน่นอนว่าทิศทางการบริหารงานในระดับประเทศกับในระดับพื้นที่จะสอดคล้องต้องกันหรือไม่เพียงใด

นอกจากนี้ ทางเลือกนี้ยังถูกเลือกในลักษณะที่มีความจำเป็นเมื่อเปรียบเทียบกับทางเลือกอื่นๆ ที่โดยเน้นไปที่การเลือกตั้งผู้บริหารสูงสุด ความกังวลใจเกี่ยวกับการบริหารงานโดยผู้ที่ได้รับเลือกตั้งมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ซึ่งมีชาวมลายูมุสลิมเป็นชนกลุ่มใหญ่เช่นนี้สะท้อนออกมาจากเสียงของชาวไทยพุทธในพื้นที่อย่างโดดเด่น พวกเขาพิจารณาว่าเสียงของพวกเขาอาจจะถูกรับฟังน้อยลง ในขณะที่บทบาทและที่ยืนภายใต้โครงสร้างการบริหารราชการในแบบใหม่จะจำกัดมากขึ้น กล่าวในอีกแง่หนึ่ง เสียงของคนไทยพุทธในพื้นที่บางส่วนกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารปกครองอย่างเห็นได้ชัด

ข้อวิจารณ์ทางเลือกดังกล่าวนี้โดยมากจึงเน้นไปที่ “ตัวบุคคล” มากกว่า “โครงสร้าง” กล่าวคือผู้เข้าร่วมส่วนหนึ่งมองว่าปัญหาของการบริหารราชการที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่นั้นไม่ได้เป็นปัญหาที่โครงสร้างทางการเมืองการปกครองที่ไม่เหมาะสม หากแต่ใคร่ครวญว่าเป็นเพราะปัญหาที่เกิดจากบุคลากรที่ไม่มีความเข้าใจบริบทของสภาพพื้นที่ที่ดีพอ (เสียงบางส่วนพิจารณาว่าความขัดแย้งไม่ได้เป็นผลมาจากการบริหารปกครองด้วยเช่นกัน) แต่ในทางกลับกัน การพิจารณา “ตัวบุคคล” ก็กลายเป็นประเด็นที่ทำให้ทางเลือกดังกล่าวนี้มีน้ำหนักด้วยเช่นกัน การดำเนินงานของ ค.อบ.ต.ในปัจจุบันค่อนข้างได้รับการยอมรับสูงจากประชาชน ทั้งในแง่ของงานพัฒนาและการอำนวยความสะดวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลักดันให้มีการมอบเงินเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบในกรณีความไม่เป็นธรรมต่างๆ รูปธรรมดังกล่าวมีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้เหตุผลสนับสนุนมีน้ำหนักมากขึ้น

แต่ด้วยข้อจำกัดที่มุ่งเน้นไปที่ “ตัวบุคคล” ดังกล่าว ซึ่งไม่มีหลักประกันว่าเมื่อมีการโยกย้ายข้าราชการที่มีบทบาทสำคัญใน ค.อบ.ต.ไปแล้ว การดำเนินงานจะยังส่งผลเป็นรูปธรรมเหมือนในปัจจุบันหรือไม่ อีกทั้งยังมีความไม่แน่นอนว่าผู้ที่ได้รับแต่งตั้งมาจะเข้าใจบริบทของพื้นที่มากนักน้อยเพียงใด ข้อเสนอใหม่อันเป็นทางเลือกที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้พิจารณาเสนอนั้น (กรุณาดู “ทางเลือกที่เจ็ด”) พบว่ามีข้อเสนอให้มีการปรับเปลี่ยน ค.อบ.ต.ให้มีการยึดโยงกับประชาชนในพื้นที่มากยิ่งขึ้น ข้อเสนอที่ดูจะโดดเด่นที่สุดได้แก่การเสนอแนะให้มีการเลือกตั้งเลขาธิการ ค.อบ.ต.จากประชาชนในพื้นที่โดยตรง และต้องมีสภาที่มีสมาชิกที่มาจากประชาชนในพื้นที่สาขาอาชีพต่างๆ เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบถ่วงดุลการบริหาร

II. “แนวทางทวง”: ยังคงอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง

ทางเลือกนี้มีที่มาจากงานวิจัย²² ซึ่งมีฐานคิดในเรื่องการสร้างสมดุลของอำนาจระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น โดยมีข้อเสนอหลักให้จัดตั้ง “ทบวง” หรือหน่วยงานในระดับกระทรวงขึ้นใหม่ในฐานะองค์กรประสานงานการบริหารและการปกครองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกและแก้ปัญหาตามนโยบายของรัฐบาล โดยเป็นการรวมภารกิจงานทั้งของหน่วยงานปกครองส่วนภูมิภาคและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยกัน โดยมีรัฐมนตรีทบวงเป็นผู้ดูแลนโยบาย และมีปลัดทบวง รองปลัดทบวง และผู้อำนวยการเขตทำหน้าที่ดูแลในแต่ละพื้นที่ ควบคู่ไปกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเดิม นอกจากนี้ เพื่อให้การจัดสรรอำนาจมีลักษณะที่สอดคล้องกับสภาพสังคมในพื้นที่ การจัดตั้ง “สมัชชาประชาชนจังหวัดชายแดนภาคใต้” ขึ้นมาเป็นองค์กรที่มีสมาชิกมาจากประชาชนในพื้นที่ และทำหน้าที่ให้คำปรึกษาต่อผู้บริหารและกลั่นกรองนโยบายต่างๆ ในอีกด้านหนึ่ง การจัดตั้งทบวงชายแดนใต้ยังได้รับการนำเสนอในฐานะที่เป็น “ช่วงเปลี่ยนผ่าน” จากโครงสร้างการเมืองการปกครองในรูปแบบปัจจุบันไปสู่รูปแบบที่มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดและจัดตั้งเขตปกครองพิเศษเป็นรายจังหวัด โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ความขัดแย้งที่ผ่อนคลายลง²³

เมื่อเปรียบเทียบกับทางเลือกอื่นแล้ว “ทบวง” เป็นทางเลือกที่มีการอภิปรายไม่มากนัก บทสนทนาเกี่ยวกับทางเลือกส่วนใหญ่ให้น้ำหนักไปสู่การถกเถียงเรื่องรูปแบบในปัจจุบัน (ศอ.บต.) และการเลือกตั้งผู้ว่าราชการฯ เสียเป็นด้านหลัก อย่างไรก็ตาม การให้เหตุผลสนับสนุนนั้นมาจากการพิจารณาว่าเป็นรูปแบบที่สะท้อนความใส่ใจในการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลไทยที่เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งการมีรัฐมนตรีซึ่งดูแลเป็นการเฉพาะก็สามารถผลักดันนโยบายให้มีการตัดสินใจได้ง่ายขึ้น ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงก็ไม่ได้มีมากนัก เนื่องจากภารกิจส่วนใหญ่ของทบวงนั้นก็เป็ภารกิจของศอ.บต.ในปัจจุบันอยู่บ้างแล้ว

นอกจากนี้ การกล่าวถึงทบวงบางส่วนไม่ได้เพียงแต่มุ่งไปที่ผู้บริหารหรือการได้มาซึ่งผู้บริหารเท่านั้น หากแต่ผู้ให้คำแนะนำยังสนใจสิ่งทีเรียกว่า “สมัชชาประชาชน” เป็นอย่างมาก ผู้เข้าร่วมจำนวนหนึ่งเห็นชอบกับองค์กรในลักษณะที่เป็นตัวแทนกลุ่มอาชีพมากกว่าเปิดให้มีการเลือกตั้งโดยตรง

ในด้านกลับกัน เหตุผลที่ผู้เข้าร่วมบางส่วนไม่เลือกแนวทางนี้ก็ที่น่าสนใจ พวกเขา มองว่ารูปแบบทบวงก็ยังคงยึดหลักการรวมศูนย์อำนาจอยู่ดี เนื่องจากรัฐมนตรีที่ได้รับการแต่งตั้งก็ไม่มีหลักประกันใดๆ ว่าจะเป็นคนทีประชาชนในพื้นที่เลือกขึ้นมาและจะรับผิดชอบต่อประชาชนในพื้นที่จริง เพราะมาจากการแต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรี พวกเขาเชื่อว่าการตัดสินใจในเชิงนโยบายอาจจะไม่ได้ฟังเสียงของประชาชนในพื้นที่จริง เพราะต้องรับนโยบายจากส่วนกลาง ซึ่งก็ไม่ได้ต่างจากเดิมไปมากนัก

III. “แนวทางเลือกผู้ว่าฯ”: “เราต้องการการเปลี่ยนแปลง”

กลุ่มทางเลือกนี้เป็นการรวบรวมเอาทางเลือกจำนวน 4 แนวทางเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งมีรายละเอียดที่แตกต่างกันในแง่ของระบบระดับขั้นของการปกครองท้องถิ่น (Tier system of local government) และขนาดของหน่วยการปกครองท้องถิ่น (กรุณาดูตาราง 4) แต่เนื่องจากหัวข้อเกี่ยวกับการเลือกตั้งผู้บริหารสูงสุดหรือในที่นี้คือผู้ว่าราชการเป็น

²² ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี และ สุกรี หลังปูเต๊ะ, การปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้: รายงานโครงการวิจัยการปกครองท้องถิ่นในจังหวัดที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์, <http://www.deepsouthwatch.org/node/496>

²³ อำนาจ ศรีพูนสุข, “ตัวแบบทางกฎหมายสำหรับการปกครองท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้”, จุลสารความมั่นคงศึกษา, ฉบับที่ 69 (2552)

ประเด็นร่วมที่ผู้เข้าทั้งที่ให้เหตุผลสนับสนุนและคัดค้านหยาบยกขึ้นมารวมอภิปรายในแทบจะทุกเวที ทำให้สามารถพิจารณาในแง่ของแนวโน้มหรือทิศทาง ซึ่งถือว่าแตกต่างไปจากทางเลือกอื่นอย่างสำคัญ

ตารางที่ 4: เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างทางเลือกที่ 3 ถึงทางเลือกที่ 6

ระดับชั้นของ การปกครองท้องถิ่น	สองชั้น	ชั้นเดียว
	ขนาดของ หน่วยการปกครองท้องถิ่น	มีการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่นสองระดับ โดยคงองค์กรปกครองท้องถิ่นบางรูปแบบไว้ ได้แก่ เทศบาล และ อบต.
สามนคร	แนวทางที่ 3	แนวทางที่ 4
แบ่งเขตการปกครองในลักษณะเดียวกับ “จังหวัด” ในปัจจุบัน	“สามนครสองชั้น”	“สามนครชั้นเดียว”
มหานคร	แนวทางที่ 5	แนวทางที่ 6
หลอมเขตการปกครองใน 3 จังหวัดและ 4 อำเภอของสงขลาเข้าไว้ในเขตเดียวกัน	“มหานครสองชั้น”	“มหานครชั้นเดียว”

จุดร่วมสำคัญของผู้เข้าร่วมต่อทางเลือกทั้งสี่คือการเลือกตั้งผู้บริหารสูงสุด เหตุผลรองรับที่พวกเขาหยาบยกขึ้นมานำหน้าก็คือโอกาสที่ประชาชนในพื้นที่ “สามารถ” เลือกผู้นำตัวเอง ผู้เข้าร่วมเหล่านี้เชื่อว่าการได้เลือกคนในพื้นที่ขึ้นมาบริหารกิจการสาธารณะในแง่มุมมองต่างๆ จะนำมาซึ่งการแก้ปัญหาที่พวกเขาประสบได้ดีกว่าการมีผู้บริหารที่มาจากการแต่งตั้งของส่วนกลาง นอกจากนี้ ยังสะท้อนว่าประชาชนในพื้นที่สามารถจะมีส่วนกำหนดและคิดทิศทางการพัฒนาของพื้นที่ได้ดีกว่ารูปแบบอื่นๆ ในขณะเดียวกัน ผู้เข้าร่วมจำนวนหนึ่งก็ระบุเงื่อนไขด้วยว่าการที่ประชาชนสามารถเลือกผู้นำเองได้นั้นก็ย่อมมีหลักประกันด้วยว่าประชาชนสามารถจะเข้าชื่อเพื่อถอดถอนผู้นำดังกล่าวออกจากตำแหน่งได้ด้วยเช่นกัน

สำหรับผู้เข้าร่วมที่เป็นชาวมุสลิมบางส่วน พวกเขาเห็นว่าการเปิดให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจะนำมาซึ่งโอกาสที่มุสลิมจะได้เป็นผู้นำและบริหารกิจการที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของพวกเขา ในประเด็นเดียวกันนี้ สำหรับชุมชนชาวไทยพุทธกลับกังวลในเรื่องเดียวกันและห่วงเกรงว่าเสียงสะท้อนของพวกเขาจะไม่ถูกรับฟัง ในบางเวทีโดยเฉพาะเวทีเฉพาะชาวไทยพุทธจะพบว่าพวกเขาอภิปรายถึงทางเลือกเหล่านี้ด้วยน้ำเสียงที่กังวลใจและไม่ลังเลที่จะสนับสนุนแนวทาง ศอ.บต. ความกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงนั้นดูจะเข้มข้นอย่างมากสำหรับพวกเขา

อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่ทำให้ทางเลือกนี้มีน้ำหนักอีกประการได้แก่ความไร้ประสิทธิภาพของระบบการปกครองท้องถิ่นในปัจจุบัน ผู้เข้าร่วมส่วนหนึ่งสะท้อนว่าในความเป็นจริงแล้วบทบาทของหน่วยงานปกครองท้องถิ่นเหล่านี้ก็ดูจะไม่ต่างกับหน่วยงานส่วนภูมิภาคที่ต้องคอยตอบสนองนโยบายของส่วนกลาง ในขณะที่งบประมาณก็อยู่อย่างจำกัด ในทางกลับกันทางราชการเองก็ดูจะไม่ใคร่จะสนับสนุนสิ่งที่ท้องถิ่นริเริ่มทำเองมากนัก ปัญหาอีกประการคือความซ้ำซ้อนของภารกิจที่แม้ว่าจะมีผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งอยู่บ้างแล้ว แต่ก็ไม่มีอิสระพอที่จะทำอะไรได้มากนัก

ผู้เข้าร่วมที่เลือกแนวทางดังกล่าวเหล่านี้มองเห็นอยู่ว่าการเลือกตั้งผู้บริหารอาจนำมาซึ่งปัญหาที่ตามหลายประการ ดังเช่น ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในท้องถิ่นเพิ่มมากยิ่งขึ้นเพื่อแย่งชิงตำแหน่งและโอกาสทางการเมืองเหล่านี้ อีกทั้งยังมีแนวโน้มที่ผู้ทรงอิทธิพลและผู้มีฐานะร่ำรวยจะได้รับเลือกตั้งเข้าสู่ตำแหน่งการบริหาร ซึ่งส่งผลให้มีแนวโน้มที่จะทุจริตตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ได้รับการอภิปรายเพื่อถ่วงน้ำหนักอย่างมาก แต่ผู้สนับสนุนแนวทางเหล่านี้เชื่อว่าสิ่งที่ต้องแลกมากอย่างนี้เป็นเรื่องที่ยอมรับได้

ความกังวลว่าการเลือกตั้งผู้บริหารจะนำมาซึ่งความขัดแย้งกับส่วนกลางก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ได้รับการอภิปรายในหลายแนวทาง เนื่องจากเมื่อเปรียบเทียบกับแนวทางแรก การสนับสนุนจากรัฐนั้นจะมีอยู่สูง แต่ข้อเสียเปรียบในการพยายามดึงความสนับสนุน ซึ่งในแง่นี้คืองบประมาณสนับสนุนนั้นก็ก็เป็นสิ่งที่พอรับได้

เมื่อพิจารณาข้อแตกต่างระหว่างทางเลือกทั้งสี่แนวทาง จะพบว่าเหตุผลสนับสนุนให้มีการรวมเขตจังหวัดเป็นหน่วยปกครองเดียวและคงเขตจังหวัดไว้เช่นเดิมนั้นจะทำให้น้ำหนักกับความเป็นไปได้เป็นสำคัญ กล่าวคือ ผู้เข้าร่วมบางส่วนเห็นว่าการรวมเขตเป็น “มหานคร” นั้นดูจะเป็นสิ่งที่เป็จริงได้ยาก เพราะต้องปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบเดิมมากมาย อีกทั้งยังต้องเผชิญกับแรงต่อต้านจากผู้นำที่มีสถานะเดิมอยู่แล้ว ในขณะที่แรงสนับสนุนให้มีการรวมเขตนั้นอ้างเหตุผลในแง่ภูมิศาสตร์ของพื้นที่เป็นสำคัญ

นอกจากนี้ ควรต้องกล่าวด้วยว่าปัญหาสถานะของ “สี่อำเภอของสงขลา” ก็ยังเป็นประเด็นที่มีความเห็นแตกต่างกัน ผู้สนับสนุนแนวทาง “มหานคร” นั้นระบุว่ารวมพื้นที่ดังกล่าวเข้าไว้ในเขตปกครอง ทว่าผู้สนับสนุน “สามนคร” ยังมีข้อเสนอที่แตกต่างกันว่าจะยกระดับขึ้นเป็นอีกจังหวัดหนึ่งหรือรวมเข้ากับจังหวัดเดิมที่มีอยู่แล้ว

ในขณะที่ความแตกต่างระหว่างระดับชั้นในระบบการปกครองท้องถิ่น ผู้สนับสนุนโครงสร้างที่มีการเลือกตั้งสองชั้นให้เหตุผลว่าการคงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเดิมเอาไว้จะทำให้ไม่มีแรงเสียดทานในการเปลี่ยนแปลงมากนัก ในขณะที่ท้องคการบริหารส่วนจังหวัดนั้นก็ถือว่าได้รับการยกฐานะให้เป็นฝ่ายบริหารพื้นที่โดยมีอำนาจหน้าที่ที่มากขึ้น ส่วนผู้สนับสนุนการเลือกตั้งผู้บริหารเพียงชั้นเดียวนั้นพิจารณาว่าแม้จะคาดว่าจะมีแรงต่อต้านสูง แต่ก็สนับสนุนแนวทางดังกล่าวเพราะเชื่อว่าการบริหารจะไม่ซับซ้อนระหว่างผู้ได้รับการเลือกตั้งเช่นเดียวกัน กล่าวอีกอย่างก็คือให้น้ำหนักกับการสอดประสานกันระหว่างผู้บริหารในทุกระดับชั้น

เมื่อพิจารณาจากน้ำหนักที่ผู้เข้าร่วมกรอกในแบบสอบถามท้ายการพูดคุย จะพบว่าเมื่อนำแนวทางทั้งสี่มารวมกันจะมีสัดส่วนสูงถึง 52.5 % ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถตีความในทางสถิติได้ว่าสัดส่วนดังกล่าวเป็นตัวแทนของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากไม่ได้มุ่งหวังให้เป็นการสำรวจความคิดเห็นที่วางอยู่ในกรอบของหลักวิชาสถิติ แต่ตัวเลขดังกล่าวก็ใกล้เคียงกับการสำรวจความคิดเห็นครั้งล่าสุดโดยสถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ (CSCD) เกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการพูดคุยเพื่อสันติภาพเมื่อตอนปลายเดือนมีนาคม 2556 พบว่ากลุ่มตัวอย่าง 1,870 ราย จากในพื้นที่ชายแดนใต้มีแนวโน้มจะเห็นด้วยกับข้อเสนอเกี่ยวกับการกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษในฐานะที่เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้สูงถึงร้อยละ 55 ในขณะที่มีผู้ไม่เห็นด้วยเพียงร้อยละ 14 ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวโน้มของการยอมรับของประชาชนในพื้นที่ต่อแนวทางดังกล่าว²⁴

²⁴ ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี, มุมมองของประชาชนชายแดนใต้: ‘ความหวัง’ ในสถานการณ์ความรุนแรงอันยืดเยื้อได้ร่มาแห่ง ‘สันติภาพ’, <http://www.deepsouthwatch.org/node/4147> แม้ว่าคำถามในแบบสำรวจจะไม่ระบุอย่างชัดเจนว่ารูปแบบการกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่นพิเศษนั้นมีลักษณะเช่นไร แต่ก็พอให้เห็นแนวโน้มสำคัญของการเปลี่ยนแปลงที่ประชากรตัวอย่าง

การให้เหตุผลเกี่ยวกับแนวทางการเลือกตั้งผู้ว่าราชการหรือฝ่ายบริหารอย่างกว้างขวางในเวทีนโยบายสาธารณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นเจตนาของประชาชนบางส่วนที่มุ่งหวังอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับโครงสร้างการเมืองการปกครอง แม้ว่า “รูปแบบ” จะเป็นเช่นไร แต่เหตุผลสนับสนุนและข้อกังวลที่ถ่วงน้ำหนักระหว่างการพิจารณาก็น่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้กำหนดนโยบายไม่มากนักน้อย

IV. แนวทางเลือกอื่นๆ: เสรีภาพของการเลือก

เมื่อเปิดโอกาสให้มีการนำเสนอทางเลือกต่างๆ ที่นอกเหนือไปจากที่ได้กำหนดเป็นกรอบทางเลือกต่างๆ ไว้ จะเห็นได้ว่ามีทางเลือกอื่นๆ ถูกนำเสนอขึ้นมาอย่างหลากหลาย ผู้เข้าร่วมบางส่วนต่อยอดจากทางเลือกเดิม ในขณะที่บางทางเลือกนั้นอยู่นอกเหนือไปจากกรอบความคิดที่เคยมีการศึกษาและนำเสนอมาก่อน ประเด็นที่น่าสนใจไม่ได้อยู่ที่ว่าทางเลือกเหล่านี้สมเหตุสมผลมากน้อยเพียงใด หากแต่สามารถพิจารณาได้ว่ากระบวนการพูดคุยในลักษณะนี้นั้นเปิดกว้างให้ผู้ที่มีข้อเสนอรู้สึกปลอดภัยและมีเสรีภาพเพียงพอสำหรับการนำเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองการปกครองในพื้นที่ซึ่งมีความขัดแย้งทางอาวุธเช่นนี้ได้

อย่างไรก็ตาม มีข้อสงสัยเกิดอยู่บ้างเกี่ยวกับข้อเสนอเหล่านี้ อาทิเช่น ข้อเสนอให้มีการเลือกตั้งเลขาธิการ คอ.บต. นั้นมาจากการพิจารณาผลในทางปฏิบัติ ทั้งคาดหวังว่าจะเป็นตัวชี้วัดต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นและเป็นการสะท้อนให้เห็นความจริงจังที่จะแก้ไขปัญหาทางการเมืองของรัฐบาล ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง ข้อเสนอในทำนองให้มีการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่นในทุกระดับเองก็สะท้อนความปรารถนาที่จะให้องค์กรปกครองเหล่านี้มีอิสระของประชาชนอย่างใกล้ชิด เพื่อให้เป็นหลักประกันว่าการบริหารราชการจะให้ความสำคัญกับความต้องการของผู้คนในพื้นที่เป็นต้น ถึงกระนั้น เสรีภาพในการเลือกและถกเถียงก็ยังคงจำกัดอยู่ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญ เป็นไปได้อย่างยิ่งว่าหากมีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะเช่นนี้อย่างต่อเนื่อง อาจทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเหล่านี้ได้แลกเปลี่ยนถึงทางเลือกในอนาคตอย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้น

บทสรุป: โอกาสทางการเมืองและการเลือกอนาคตของประชาชน

เวทีนโยบายสาธารณะ “ชายแดนใต้จัดการตนเอง” ถูกขับเคลื่อนในจังหวะเวลาที่อาจเรียกได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนของสถานการณ์ความขัดแย้งที่รุนแรงในชายแดนใต้ ในปี 2555 มีการปรับเปลี่ยนนโยบายสำคัญในภาครัฐ ในขณะที่ในระดับปฏิบัติก็ค่อยๆ แสวงหาหนทางในการเปิดโอกาสทางการเมืองผ่านมาตรการต่างๆ และการพูดคุยสันติภาพ ในขณะที่ตัวตนของฝ่ายขบวนการปลดปล่อยปาตานีก็ถูกทำให้เด่นชัดมากขึ้น ทั้งในแง่ของปฏิบัติการทางการเมืองและการขับเคลื่อนทางการเมือง ในขณะที่ภาคประชาสังคมทั้งในและนอกพื้นที่ชายแดนใต้ก็เริ่มเกาะกลุ่มสร้างเครือข่ายเพื่อเสริมอำนาจต่อรองของฝ่ายที่สามขึ้นมาในสนามความขัดแย้ง สถานะสูงของมวลรวมของมวลรวมได้นำพาให้แต่ละฝ่ายเริ่มมองหาโอกาสที่จะช่วงชิงอำนาจต่อรองทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น

เก้าปีของความรุนแรงที่ต่อเนื่องทำให้การพูดคุยถึงอนาคตของประชาชนในพื้นที่ผู้ประสบชะตากรรมของความรุนแรงเป็นสิ่งที่ชอบธรรม ต้นทุนของข้อเสนอเกี่ยวกับทางเลือกของการปกครองตนเองและกระจายอำนาจในตัวแบบ

ยอมรับได้ อนึ่ง กลุ่มประชาชนที่ตอบแบบสอบถามร้อยละ 17.2 บอกว่า “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” อีกร้อยละ 37.9 บอกว่า “เห็นด้วย” (ซึ่งรวมกันประมาณร้อยละ 55) ในจำนวนนี้มีผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 30.4 ตอบว่ามีความเห็น “กลางๆ” ส่วนผู้ที่บอกว่า “ไม่เห็นด้วย” และ “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” มีจำนวนรวมกันเพียงแค่อ้อยละ 14 เท่านั้น

ต่างๆ ที่ได้รับการศึกษาวิจัยและกล่าวถึงในทางสาธารณะทำให้การตั้งคำถามและถกเถียงถึงทางเลือกต่างๆ เหล่านี้ในพื้นที่เป็นสิ่งที่เป็นไปได้มากขึ้นกว่าก่อนหน้านี้ การจัดเวทีเพื่อ “ฟัง” เสียงประชาชนดังกล่าวยังมีส่วนทั้งสร้างบรรยากาศสันติภาพของการแสวงหาหนทางของการแก้ปัญหาโดยแนวทางการเมืองหรือวิธีการอันสันติ และยังมีส่วนผลักดันในเครือข่ายและองค์กรภาคประชาสังคมต่างๆ ที่ทั้งเห็นพ้องและเห็นแย้งต่างก็ขยับตัวตามจังหวะโอกาสที่เปิดเอื้อดังกล่าว ส่วนภาครัฐก็ส่งสัญญาณปรับตัวในทางนโยบายหลายด้าน การริเริ่มพูดคุยยังสร้างความเป็นไปได้ที่คู่ขัดแย้งจะพยายามแสวงหาหนทางอื่นนอกเหนือจากการใช้กำลังอาวุธเข้าต่อกร

แม้ว่าจะยังเป็นจังหวะเวลาที่เร็วไปสำหรับการตั้งข้อต่อรองในเรื่อง “เขตปกครองพิเศษ” ในฐานะที่เป็นเนื้อหาของการเจรจาสันติภาพ เนื่องจากในปัจจุบันยังอยู่ในขั้นของการสร้างมาตรการความไว้วางใจระหว่างคู่สนทนาในระดับผู้กำหนดทิศทางของฝ่ายที่ขัดแย้ง แต่ข้อเสนอในทำนองดังกล่าวก็โดดเด่นขึ้นบ่อยครั้งเมื่อผู้คนพิจารณาทางออกที่เป็นไปได้ในอนาคตและมีลักษณะที่ได้รับชัยชนะทั้งคู่ฝ่าย สิ่งที่สภาประชาสังคมชายแดนใต้และสำนักงานปฏิรูปได้ริเริ่มเอาไว้ผ่านการผลักดันเวทีนโยบายสาธารณะดังกล่าวนั้น นอกจากจะมีส่วนทำให้การคิดถึงข้อเสนอในแง่ของการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการเมืองการปกครองในชายแดนใต้มีน้ำหนักแล้ว ยังมีส่วนสำคัญยิ่งในการทำให้การรับฟังเสียงของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญในกระบวนการสันติภาพ และทำให้การกำหนดอนาคตนั้นไม่ถูกผูกขาดอยู่เพียงผู้นำระดับสูงหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลไทยและขบวนการปีอาร์เอ็น

หากจะกล่าวโดยสรุป คงเป็นเรื่องยากที่จะตีความเสียงสะท้อนจากเวทีนโยบายสาธารณะว่าพูดคุยเรื่องต้องการอยากเห็นหรือเปลี่ยนแปลงการบริหารปกครองจากที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันไปเป็นรูปแบบใด สิ่งที่เวทีดังกล่าวจะทำได้ก็เพียงแต่ระบุว่า “เหตุผล” ที่ประชาชนในพื้นที่ใช้รองรับทางเลือกต่างๆ นั้นคืออะไร พวกเขาได้ไตร่ตรองถึงประโยชน์สาธารณะที่จะได้รับและความเสี่ยงที่จะต้องเผชิญอย่างไร สิ่งเหล่านี้จะต้องกลายเป็นเนื้อหาสำคัญสำหรับการร่วมกันออกแบบอนาคตที่สอดคล้องกับความต้องการของพวกเขาในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

ประการแรก สิ่งที่ประชาชนในพื้นที่จำนวนไม่น้อยสะท้อนคือพวกเขารู้สึกอึดอัดต่อสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือพวกเขาอึดอัดต่อภาวะที่ไม่สามารถมีส่วนกำหนดทิศทางอนาคตหรือความเป็นไปของบ้านเมืองของตนเองได้ สิ่งนี้ตอกย้ำให้เห็นว่าความขัดแย้งที่ปะทุขึ้นมาเป็นความรุนแรงนั้นไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบในด้านกายภาพเท่านั้น หากแต่ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อกำหนดความเป็นไปของสังคมตนเองนั้นลดน้อยถอยลง เสียงสะท้อนที่ก้องกังวาลก็คือประชาชนในพื้นที่ต้องการ “การเปลี่ยนแปลง” จากสภาพที่เป็นอยู่ ทุกฝ่ายต้องการจินตนาการถึงทางออกที่พอจะเป็นไปได้ในอนาคต และมีส่วนทำกับมือของตนเอง

ประการที่สอง “ทางเลือก” และ “การมีโอกาสได้เลือก” ของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ความขัดแย้งที่มีการใช้ความรุนแรงเข้าทำหั่นกันนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะหนุนเสริมและบ่มเพาะกระบวนการสันติภาพให้มีความมีความเป็นไปได้และเดินหน้าต่อไปอย่างมีความหมาย โดยที่ยึดโยงอยู่กับประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากการถกเถียงถึงอนาคตดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวทางการเมืองของผู้คนอย่างกว้างขวาง ข้อค้นพบสำคัญจากเวทีประชาชนก็คือไม่ว่าพวกเขาจะมีความคิดเห็นสนับสนุนทางเลือกใดและด้วยเหตุผลใดก็ตาม ประชาชนที่เข้าร่วมเวทีแทบจะทั้งหมดคิดเห็นว่าควรต้องเปิดพื้นที่และขยายโอกาสในการเข้าร่วมเวทีลักษณะนี้เพิ่มมากยิ่งขึ้นในอนาคต

ประการที่สาม เครือข่ายประชาชนและองค์กรประชาสังคมทุกกลุ่มทุกองค์กรก็ต้องเร่งประสานความร่วมมือและทำกิจกรรมเพื่อเปิดพื้นที่ทางการเมืองผ่านการให้การศึกษาต่อประชาชนในเรื่องการปฏิรูปการเมืองการปกครองที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ชายแดนใต้และกระบวนการสันติภาพในทุกระดับ รวมถึงต้องสร้างเวทีที่ทำให้ข้อเสนอแนะของประชาชนมีน้ำหนักเพียงพอต่อการกำหนดทิศทางของกระบวนการสันติภาพในอนาคต หรือในอีกแง่หนึ่งคือการทำให้อเสียงของประชาชนได้สะท้อนความต้องการที่แท้จริง ในอีกด้านหนึ่งการสานเครือข่ายในลักษณะเช่นนี้เองที่จะเป็นเครือข่ายที่คอยหนุนเสริมกระบวนการสันติภาพให้มีความยั่งยืนต่อไป (Safety Net)

ประการที่สี่ คู่สนทนาระหว่างตัวแทนรัฐไทยและตัวแทนขบวนการปลดปล่อยปาตานี (บีอาร์เอ็น) จำต้องหยิบยกข้อเสนอในปรับเปลี่ยนโครงสร้างการเมืองการปกครองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้นมาพิจารณาอย่างรอบด้าน ทั้งในฐานะที่เป็นวิธีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างผู้คนอันหลากหลายในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ หรือ “ปาตานี” และในฐานะที่เป็น “ทางออก” จากความขัดแย้งที่มีลักษณะได้รับชัยชนะทั้งสองฝ่าย โดยอิงอยู่บนพื้นฐานของการรับฟังความปรารถนาและความกังวลใจของประชาชนในพื้นที่อย่างเคร่งครัด

ประการที่ห้า คู่ขัดแย้งระหว่างรัฐไทยและขบวนการปลดปล่อยปาตานีจำต้องเปิดโอกาสและสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยให้ประชาชนในพื้นที่ทุกกลุ่มและทุกฝ่ายได้พูดคุยและถกเถียงเกี่ยวกับทางออกทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ และปลอดภัยเพียงพอเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อที่จะทำให้อข้อเสนอต่างๆ จากประชาชนได้รับการพิจารณาและได้รับการฟังอย่างใคร่ครวญ

ประการสุดท้าย เสียงสะท้อนจากเวทีประชาชนดังกล่าวชี้ให้เห็นว่ามีประเด็นที่ทุกฝ่ายต้องพิจารณาเกี่ยวกับการปฏิรูปการเมืองการปกครองในชายแดนใต้ โดยมีประเด็นสำคัญ อาทิเช่น

- 1) ต้องสะท้อนการเคารพต่ออัตลักษณ์และวิถีชีวิตของผู้คนในทุกชาติพันธุ์และศาสนา ตลอดจนความภาคภูมิใจในตัวเอง ทั้งในแง่วัฒนธรรม ภาษา และประวัติศาสตร์
- 2) ต้องสะท้อนความเป็นตัวแทนของประชาชน ทั้งฝ่ายบริหารปกครองและนิติบัญญัติในท้องถิ่น (สภา) ซึ่งต้องมีความเกาะเกี่ยวยึดโยงกับประชาชนในพื้นที่ผ่านการเลือกตั้ง
- 3) ต้องสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐส่วนกลางกับท้องถิ่น ซึ่งจะพอจะทำให้หลักประกันได้ว่ารัฐจะสนับสนุนทั้งต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวและการหนุนเสริมให้การบริหารปกครองโดยท้องถิ่นมีความยั่งยืนในอนาคต
- 4) ต้องสะท้อนถึงการเปิดโอกาสทางการเมืองและให้ที่ยืนแก่ผู้คนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ซึ่งเป็นชาวไทยพุทธและชาวจีน รวมไปถึงการเสริมบทบาทของผู้หญิงในกระบวนการทางการเมืองดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อให้มีหลักประกันว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อผู้คนที่หลากหลาย

ภาคผนวก 1

รายละเอียดการจัดเวทีนโยบายสาธารณะ “ชายแดนใต้จัดการตนเอง”

(1) เวทีกลุ่มทั่วไป (ประจำพื้นที่) 110 เวที

ลำดับ	วัน	สถานที่จัดเวที	ทีมวิทยากร
1	22 ก.ย. 55	ร.ร.ไทยวิทยา ม. 1 ต.เมาะมาวี อ.ยะรัง จ.ปัตตานี	- สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย (ปัตตานี)
2	25 ก.ย. 55	ห้องประชุมสมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย อ.เมือง จ.ยะลา	- สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย (ยะลา)
3	25 ก.ย. 55	อบต.ป้อมัง อ.รามัน จ.ยะลา	- ศูนย์ฟ้าใสเครือข่ายเยาวชนจังหวัดยะลา
4	28 ก.ย. 55	อบต.ดอนทราย อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี	- ชุมชนศรัทธา
5	29 ก.ย. 55	เทศบาล 3 อ.เมือง จ.ปัตตานี	- เครือข่ายผู้หญิงภาคปชส. เพื่อสันติภาพชายแดนใต้
6	29 ก.ย. 55	ร.ร.รุ่งโรจน์วิทยา อ.จะนะ จ.สงขลา	- ศูนย์อัลกุรอานและภาษาโรงเรียนจริยธรรมศึกษามูลนิธิ
7	30 ก.ย. 55	อบต. จอบาะ อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส	- เครือข่ายบัณฑิตเสริมสร้างการทำงาน
8	30 ก.ย. 55	ศูนย์ต.ตะมะยูง อ.ศรีสาคร จ.นราธิวาส	- กลุ่มยี่อริงา (นครินทร์และทีม)
9	30 ก.ย. 55		- มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้
10	30 ก.ย. 55	อบต.เรือเสาะออก อ.เรือเสาะ จ.นราธิวาส	- วิทยาลัยประชาชน
11	30 ก.ย. 55	อบต.ลูโบะปือซา อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส	- กลุ่มยี่อริงา (นครินทร์และทีม)
12	1 ต.ค. 55	ที่ทำการกลุ่มสตรีบ้านโคกสำโรง ต.ตะลุโบะ อ.เมือง จ.ปัตตานี	- ศูนย์ประสานงานสมัชชาสุขภาพ จ.ปัตตานี
13	2 ต.ค. 55	อบต.รูสะมิแล อ.เมือง จ.ปัตตานี	- ศูนย์ประสานงานสมัชชาสุขภาพ จ.ปัตตานี
14	2 ต.ค. 55	อบต.ละหาร อ.สายบุรี จ.ปัตตานี	- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
15	3 ต.ค. 55	อบต.วัด อ.ยะรัง จ.ปัตตานี	- สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย (ปัตตานี)
16	3 ต.ค. 55	อบต.ปิตุมุตี อ.ยะรัง จ.ปัตตานี	- สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย (ปัตตานี)
17	3 ต.ค. 55	สนง. บริหารราชการตำบลบูดี อ.เมือง จ.ยะลา	- สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย (ยะลา)
18	3 ต.ค. 55	อบต.พร่อน อ.เมือง จ.ยะลา	- ศูนย์ฟ้าใสเครือข่ายเยาวชนจังหวัดยะลา
19	4 ต.ค. 55	อบต.บางนา อ.เมือง จ.ปัตตานี	- เครือข่ายผู้หญิงภาคปชส. เพื่อสันติภาพชายแดนใต้
20	5 ต.ค. 55	มัสยิดอัสตักวา ต.ตานะปะเต๊ะ อ.บันนังสตา จ.ยะลา	- สถาบันอิสลาม
21	6 ต.ค. 55	ตาดีกาอามานี ต.เกาะสะท้อน อ.ตากใบ จ.นราธิวาส	- ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา

ลำดับ	วัน	สถานที่จัดเวที	ทีมวิทยากร
22	7 ต.ค. 55	ศาลาหมู่บ้านบ้านท่าด่าน ต.ดอนรัก อ.หนองจิก จ.ปัตตานี	- ชุมชนศรัทธา
23	8 ต.ค. 55	บ้านผู้ใหญ่บ้านท่าสุ ม.3 ต.น้ำบ่อ อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี	- ชุมชนศรัทธา
24	11 ต.ค. 55	มูลนิธิชุมชนเป็นสุข ต.โละจูด อ.แว้ง จ.นราธิวาส	- มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้
25	13 ต.ค. 55	โรงเรียนนุรุดดีน ต.เจ๊ะเห อ.ตากใบ จ.นราธิวาส	- สถาบันอัสสลาม
26	14 ต.ค. 55	รร.ตัสดีกีฮะห์ อ.จะนะ จ. สงขลา	- ศูนย์อัลกุรอานและภาษาโรงเรียนจริยธรรมศึกษามูลนิธิ
27	15 ต.ค. 55	อบต.ลูโบะฮ์ไร อ.มายอ จ.ปัตตานี	- สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย (ปัตตานี)
28	18 ต.ค. 55	อบต.มะรือโบตก อ.ระแงะ จ.นราธิวาส	- มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้
29	20 ต.ค. 55	ห้องประชุม ทต.นาทวีนอก อ.นาทวี จ.สงขลา	- ศูนย์อัลกุรอานและภาษาโรงเรียนจริยธรรมศึกษามูลนิธิ
30	21 ต.ค. 55	รร.เคชะปัตตนยานุกูลปัตตานี จ.ปัตตานี	- สมาคมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ภาคใต้
31	24 ต.ค. 55	อบต.เขาตุม อ.ยะรัง จ.ปัตตานี	- สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย (ปัตตานี)
32	2 พ.ย. 55	ศาลาประชาคมบ้านกาลิซา อ.ระแงะ จ.นราธิวาส	- เครือข่ายบัณฑิตเสริมสร้างการทำงาน
33	3 พ.ย. 55	ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงต.วังพญา อ.รามัน จ.ยะลา	- กองทุนกึ่งอนุครอบครั้วที่ทำงานเพื่อสังคมชายแดนใต้
34	4 พ.ย. 55	รร.บ้านทุ่งเหยียง ต.ลยโป อ.เมือง จ.ยะลา	- กองทุนกึ่งอนุครอบครั้วที่ทำงานเพื่อสังคมชายแดนใต้
35	7 พ.ย. 55	รร.ตาดีกาบ้านดาโต๊ะ ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี	- โครงการวิจัยท.พุ่มน้ำมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
36	9 พ.ย. 55	รร.ศิริธรรมวิทยาดูกู อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส	- ชุมชนศรัทธา
37	11 พ.ย. 55	รร.มิตรภาพบ้านดีอระ ต.ปาเสมัส อ.สุไหงโลก จ.นราธิวาส	- ชุมชนศรัทธา
38	11 พ.ย. 55	บ้านซ็อริจาฮาตา ต.สุไหงโลก อ.สุไหงโลก จ.นราธิวาส	- ชุมชนศรัทธา
39	13 พ.ย. 55	อบต.โคกโพธิ์ อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี	- ชุมชนศรัทธา
40	13 พ.ย. 55	อบต.วังใหญ่ อ.เทพา จ.สงขลา	- กองทุนกึ่งอนุครอบครั้วที่ทำงานเพื่อสังคมชายแดนใต้
41	13 พ.ย. 55	บ้านกอลี ต.ตะโล๊ะดีอรัมัน อ.กะพ้อ จ.ปัตตานี	- ชุมชนศรัทธา
42	15 พ.ย. 55	ศาลาเอนกประสงค์บ้านลาไม ต.บองอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส	- ชุมชนศรัทธา
43	15 พ.ย. 55	ตาดีกา ต.จวบ อ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส	- ชุมชนศรัทธา
44	17 พ.ย. 55	อบต.ลูโบะบายะ อ.เย็งอ จ.นราธิวาส	- กลุ่มย็อริงา (นครินทร์และทีม)
45	17 พ.ย. 55	อบต.ลูโบะบายะ อ.เย็งอ จ.นราธิวาส	- กลุ่มย็อริงา (นครินทร์และทีม)
46	18 พ.ย. 55	อบต.ผดุงมาตร อ.จะนะ จ.นราธิวาส	- สถาบันอัสสลาม

ลำดับ	วัน	สถานที่จัดเวที	ทีมวิทยากร
47	18 พ.ย. 55	มัสยิด ต.พิเทน อ.ทุ่งยางแดง จ.ปัตตานี	- ชุมชนศรัทธา
48	19 พ.ย. 55	สภสขบ้านบาโจ อ.รามัน จ.ยะลา	- สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย (ยะลา)
49	20 พ.ย. 55	อบต.ท่าสาป อ.เมือง จ.ยะลา	- สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย (ยะลา)
50	20 พ.ย. 55	อบต.บาโจ อ.ยะหา จ.ยะลา	- สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย (ยะลา)
51	21 พ.ย. 55	ศาลาธรรมสถาน มอ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	- สมาคมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ภาคใต้
52	23 พ.ย. 55	ศาลาเอนกประสงค์ ต.ลำภู อ.เมือง จ.นราธิวาส	- ชุมชนศรัทธา
53	23 พ.ย. 55	ศาลาประชาคม ต.เฉลิม อ.ระแงง จ.นราธิวาส	- เครือข่ายบัณฑิตเสริมสร้างการเมืองงานทำ
54	24 พ.ย. 55	อบต.บาเรเหนือ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส	- มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้
55	25 พ.ย. 55	อบต.น้ำดำ อ.ทุ่งยางแดง จ.ปัตตานี	- มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้
56	26 พ.ย. 55	ศาลาเอนกประสงค์ ต.สุคีริน อ.สุคีริน จ.นราธิวาส	- ชุมชนศรัทธา
57	27 พ.ย. 55	อบต.กะรุบี อ.กะพ้อ จ.ปัตตานี	- มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้
58	27 พ.ย. 55	อาคาร 19 คณะรัฐศาสตร์ฯ มอ.ปัตตานี จ.ปัตตานี	- สมาคมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ภาคใต้
59	27 พ.ย. 55	ห้องประชุมวิทยาลัยเทคนิคจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา	- สมาคมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ภาคใต้
60	28 พ.ย. 55	ห้องประชุม เทศบาลนครยะลา ต.สะเตง อ.เมือง จ.ยะลา	- ศูนย์ฟ้าใสเครือข่ายเยาวชนจังหวัดยะลา
61	29 พ.ย. 55	อบต.บาโจสะโต อ.ระแงง จ.นราธิวาส	- มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้
62	29 พ.ย. 55	อาคารยะลาพาเลซ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา จ.ยะลา	- สมาคมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ภาคใต้
63	29 พ.ย. 55	ห้องประชุมคณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มอ.ย. จ.ปัตตานี	- สมาคมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ภาคใต้
64	30 พ.ย. 55	สำนักงานบริหารราชการ ต.ม่วงเตี้ย อ.แม่ลาน จ.ปัตตานี	- ชุมชนศรัทธา
65	1 ธ.ค. 55	โรงพยาบาล ต.จะแนะ อ.จะแนะ จ.นราธิวาส	- มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้
66	1 ธ.ค. 55	อบต.ทุ่งพอ อ.สะบ้าย้อย จ.สงขลา	- ศูนย์อัลกุรอานและภาษาโรงเรียนจริยธรรมศึกษามูลนิธิ
67	1 ธ.ค. 55	อบต.จะแนะ อ.สะบ้าย้อย จ.สงขลา	- ศูนย์อัลกุรอานและภาษาโรงเรียนจริยธรรมศึกษามูลนิธิ
68	2 ธ.ค. 55	ตาดึกา ต.ปากบาง อ.เทพา จ.สงขลา	- ศูนย์อัลกุรอานและภาษาโรงเรียนจริยธรรมศึกษามูลนิธิ
69	2 ธ.ค. 55	มัสยิดป่าไม้ไฟ ต.เทพา อ.เทพา จ.สงขลา	- ศูนย์อัลกุรอานและภาษาโรงเรียนจริยธรรมศึกษามูลนิธิ
70	4 ธ.ค. 55	อบต.กาลอ อ.รามัน จ.ยะลา	- ศูนย์ฟ้าใสเครือข่ายเยาวชนจังหวัดยะลา
71	6 ธ.ค. 55	บ้านจะรังตาดง ต.ท่าธง อ.รามัน จ.ยะลา	- โครงการวิจัยพ.ท.ชุ่มน้ำ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ลำดับ	วัน	สถานที่จัดเวที	ทีมวิทยากร
72	7 ธ.ค. 55	บ้านกือเม็ง ต.อาซ่อง อ.รามัน จ.ยะลา	- โครงการวิจัยพ.ทชุ่มน้ำ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
73	12 ธ.ค. 55	อบต.เชิงคีรี อ.ศรีสาคร จ.นราธิวาส	- กลุ่มยี่อริงา (นครินทร์และทีม)
74	12 ธ.ค. 55	อบต.ชากอ อ.ศรีสาคร จ.นราธิวาส	- กลุ่มยี่อริงา (นครินทร์และทีม)
75	13 ธ.ค. 55	สนง.อบต.ภาวะ อ.สุไหงปาดี จ.นราธิวาส	- มุลินีวิวัฒน์ธรรมอิสลามภาคใต้
76	15 ธ.ค. 55	มอย. ต.เขาตุม อ.ยะรัง จ.ปัตตานี	- สถาบันอัสสลาม
77	15 ธ.ค. 55	ตาดีกาบ้านไอร์ยามู ต.เกียร์ อ.สุคีริน จ.นราธิวาส	- ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา
78	16 ธ.ค. 55	ตำบลบางนังสาเรง อ.เมือง จ.ยะลา	- สถาบันอัสสลาม
79	17 ธ.ค. 55	โรงพยาบาลโคกโพธิ์ ต.มะกรูด อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี	- กองทุนเกื้อหนุนครอบครัวที่ทำงานเพื่อสังคม ชายแดนใต้
80	21 ธ.ค. 55	ตำบลบางปู อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี	- สถาบันอัสสลาม
81	26 ธ.ค. 55	อบต.กะลุวอ อ.เมือง จ.นราธิวาส	- กลุ่มยี่อริงา (นครินทร์และทีม)
82	27 ธ.ค. 55	โรงเรียน ต.บ่อทอง อ.หนองจิก จ.ปัตตานี	- ศูนย์ประสานงานสมัชชาสุขภาพ จ.ปัตตานี
83	28 ธ.ค. 55	อาคารเอนกประสงค์บ้านตันโตนต ต.ป่าไร่ อ.แม่ลาน จ. ปัตตานี	- ศูนย์ประสานงานสมัชชาสุขภาพ จ.ปัตตานี
84	28 ธ.ค. 55	ต.สะเตงนอก อ.เมือง จ.ยะลา	- สถาบันอัสสลาม
85	29 ธ.ค. 55	ร้านน้ำชา ยูปีซี ต.บางเขา อ.หนองจิก จ.ปัตตานี	- ศูนย์ประสานงานสมัชชาสุขภาพ จ.ปัตตานี
86	29 ธ.ค. 55	ศาลาประชาคม ต.ลูโบะสาวอ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส	- เครือข่ายบัณฑิตเสริมสร้างการมีงานทำ
87	30 ธ.ค. 55	อบต.บาลูกาสามเกาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส	- เครือข่ายบัณฑิตเสริมสร้างการมีงานทำ
88	17 ม.ค.56	เทศบาลต.ยูโป อ.เมือง จ.ยะลา	- ศูนย์ฟ้าใสเครือข่ายเยาวชนจังหวัดยะลา
89	20 ม.ค. 56	มัสยิดบ้านแยะไน ต.บาละ อ.กาบัง จ.ยะลา	- ชุมชนศรัทธา
90	25 ม.ค. 56	รพ.สต.ปะเสยาวอ อ.สายบุรี จ.ปัตตานี	- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
91	27 ม.ค. 56	อบต.ยี่งอ อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส	- กลุ่มยี่อริงา (นครินทร์และทีม)
92	28 ม.ค. 56	บ้านสามเกาะ ต.ดุขงญอ อ.จะแนะ จ.นราธิวาส	- ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา
93	30 ม.ค. 56	ห้องประชุม คณะวิทยาการจัดการ มนร. จ.นราธิวาส	- สมาคมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ภาคใต้
94	31 ม.ค. 56	รพ.สต.ไม้แก่น อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี	- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
95	31 ม.ค. 56	อบต.พ้อมิ่ง อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี	- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
96	1 ก.พ. 56	อบต.เตราะบอน อ.สายบุรี จ.ปัตตานี	- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

ลำดับ	วัน	สถานที่จัดเวที	ทีมวิทยากร
97	1 ก.พ. 56	อบต.บางต อ.เรือเสาะ จ.นราธิวาส	- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
98	2 ก.พ. 56	เทศบาลเบตง อ.เบตง จ.นราธิวาส	- มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้
99	6 ก.พ. 56	อบต.บาไร่ อ.ยะหา จ.ยะลา	- ศูนย์ฟ้าใสเครือข่ายเยาวชนจังหวัดยะลา
100	7 ก.พ. 56	โรงเรียนบ้านสายน้ำทิพย์ ต.โคกสะตอ อ.เรือเสาะ จ.นราธิวาส	- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
101	7 ก.พ. 56	อบต.ยะดี อ.นามัน จ.ยะลา	- ศูนย์ฟ้าใสเครือข่ายเยาวชนจังหวัดยะลา
102	8 ก.พ. 56	ศาลาประชาธิปไตย ต.สะเอะ อ.กรงปินัง จ.ยะลา	- ศูนย์ฟ้าใสเครือข่ายเยาวชนจังหวัดยะลา
103	9 ก.พ. 56	อบต.ตะโละกาโปร์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี	- เครือข่ายผู้หญิงภาคปชส. เพื่อสันติภาพชายแดนใต้
104	9 ก.พ. 56	โรงเรียนบ้านบุโอง ต.บุโอง อ.กรงปินัง จ.ยะลา	- ศูนย์ฟ้าใสเครือข่ายเยาวชนจังหวัดยะลา
105	10 ก.พ. 56	รพ.สต.ราตาปันยัง อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี	- เครือข่ายผู้หญิงภาคปชส. เพื่อสันติภาพชายแดนใต้
106	10 ก.พ. 56	ศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชน ต.เนินงาม อ.รามัน จ.ยะลา	- ศูนย์ฟ้าใสเครือข่ายเยาวชนจังหวัดยะลา
107	11 ก.พ. 56	ศาลาประชาคมวัดนคร ต.ศรีเขต อ.ธารโต จ.ยะลา	- ศูนย์ฟ้าใสเครือข่ายเยาวชนจังหวัดยะลา
108	14 ก.พ. 56	ห้องประชุมชุดคุ้มครองต.เอราวัณ อ.แว้ง จ.นราธิวาส	- ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา
109	15 ก.พ. 56	มัสยิดฮัมมาดียะห์ ต.บุกิต อ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส	- ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา
110	23 มี.ค. 56	ปอเนาะมัยฮัด ต.มะรือโบตก อ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส	- ชุมชนศรัทธา

(2) เวทีกลุ่มเฉพาะ 14 เวที

ลำดับ	กลุ่มเป้าหมาย	วันที่	สถานที่จัดเวที
1	- เวทีผู้นำชุมชน	4 ต.ค. 55	สนง.คกก.อิสลามจ.นราธิวาส
2	- เวทีนักการเมืองท้องถิ่น	31 ต.ค. 55	กศน.อ.เมือง จ.ยะลา
3	- เวทีนักวิชาการ	11 ธ.ค. 55	อบต.สะกอม อ.จะนะ จ.สงขลา
4	- เวที CSO, NGO	23 ม.ค. 56	กศน.อ.เมือง จ.ยะลา
5	- เวทีนักการเมืองท้องถิ่น	24 ม.ค. 56	อบจ.ยะลา
6	- เวทีคนพุทธ	24 ม.ค. 56	ณ ศาลาเอนกประสงค์ ต.บ้านนอก อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี
7	- เวทีคนพุทธ	25 ม.ค. 56	ณ วัดชลธาราลิงเท ต.เจ๊ะเห อ.ตากใบ จ.นราธิวาส
8	- เวทีผู้นำศาสนา	12 ก.พ. 56	ณ สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส

ลำดับ	กลุ่มเป้าหมาย	วันที่	สถานที่จัดเวที
9	- เวทีสำรวจ	16 ก.พ. 56	ณ ห้องมะเดื่อ คณะมนุษยศาสตร์ฯ มอ.ปัตตานี
10	- เวทีผู้นำชุมชน	21 ก.พ. 56	ณ สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา
11	- เวทีผู้นำศาสนา	21 ก.พ. 56	ณ สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา
12	- เวทีคนเห็นต่าง	23 ก.พ. 56	ณ ห้องประชุม 2 กศน.จังหวัดยะลา
13	- เวทีสตรี	6 มี.ค. 56	ณ ห้องประชุมสำนักส่งเสริมฯ มอ.ปัตตานี
14	- เวทีคนเห็นต่าง	13 มี.ค. 56	ณ ร้านเพลนเน็ต (ข้าง ร.ร.ซีเอส) อ.เมือง จ.ปัตตานี